

Univerzita Karlova
Husitská teologická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2012

Petra Franková

Univerzita Karlova
Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

**Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže a
možnosti primární prevence**

**Socially Pathological Phenomena in Children
and Young People and the Possibilities
of Primary Prevention**

Vedoucí práce: PhDr. Hana Dvořáčková

Vypracovala: Petra Franková, DiS

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci na téma sociálně patologické jevy u dětí a mládeže a možnosti primární prevence zpracovala samostatně, pod vedením PhDr. Hany Dvořáčkové, a že jsem uvedla všechny použité literární a další zdroje.

V Praze dne 25. 6. 2011

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala PhDr. Haně Dvořáčkové za odborné vedení při psaní bakalářské práce. Také děkuji za vstřícnost všem, kteří se podíleli na výzkumném šetření, tedy členům sportovně turistického oddílu UFO, klientům nízkoprahového klubu Jižní Pól a nízkoprahového klubu Ymkárium na Jižním Městě.

Anotace:

Bakalářská práce „Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže a možnosti primární prevence“ pojednává o jednotlivých sociálních jevech, které se dnes nejčastěji vyskytují u dětí a mládeže, jako je např. šikana, kyberšikana, závislosti – a to jak drogové, tak nedrogové. Dále jsou definovány a specifikovány jejich druhy a formy a také příčiny. Druhá polovina teoretické části bakalářské práce je věnována prevenci, zejména primární – v rodině, ve škole, celkově ve společnosti. Praktická část práce je taktéž rozdělena do dvou celků. První tvoří statistické údaje a tvrdá fakta o zkoumané části hlavního města – Praze 11 (Jižním Městě), kde jsou zmapovány možnosti této čtvrti v souvislosti s náplní volného času dětí a mládeže a také údaje o kriminalitě v porovnání s údaji o celém hlavním městě. Druhý celek je věnován rozhovorům s dětmi a mládeží, kteří v této části Prahy žijí, o jejich názorech v problematice volnočasových aktivit a prevence sociálně patologických jevů.

Klíčová slova:

Šikana, agresivita, poruchy chování, volný čas, závislosti, prevence, rodina, zdravý životní styl, prostředí

Annotation:

The bachelor thesis „Socially Pathological Phenomena in Children and Young People and the Possibilities of Primary Prevention“ concerns individual social phenomena occurring most frequently among today’s children and young people, as e.g. bullying, cyber-bullying and both drug and non-drug addictions. This thesis further defines and specifies their sorts and forms as well as their causation. The second half of the theoretical part of the bachelor thesis deals with the prevention, especially the primal one - within the family, the school and the entire society. The practical part of the thesis is also divided into two parts. The first part consists of statistical data and hard facts concerning the considered district of our capital - Prague 11 (Jižní Město). This part maps the possibilities of the district in connection with the children’s and youths’ leisure activities as well as the data concerning criminal delinquency compared with the data of the whole capital. The second part consists of interviews with children and young people living in this district of Prague about their opinions on the leisure activities issues, and the prevention of socially pathological phenomena.

Keywords:

Bullying, aggressiveness, behavioral disorders, leisure (spare) time, addictions, prevention, family, healthy lifestyle, surroundings

Seznam používaných zkratk

ADHD – hyperaktivita s poruchou pozornosti

DDM – dům dětí a mládeže

JM – Jižní Město (městská část Praha 11)

NZDM – nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

OSPOD – odbor sociálně – právní ochrany dětí

PPP – pedagogicko-psychologická poradna

Syndrom CAN – týrání, zanedbávání a zneužívání dítěte

OBSAH

Úvod	9
1. Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže.....	11
1.1 Příčiny sociálně patologických jevů	11
1.2 Poruchy chování	12
1.3 Agresivita a šikana	13
1.3.1 Agresivita	14
1.3.2 Šikana	14
1.4 Sociální skupiny	17
1.5 Závislosti	18
1.5.1 Drogové závislosti	18
1.5.2 Nedrogové závislosti	20
2. Prevence	23
2.1 Primární prevence sociálně patologických jevů	23
2.1.1 Rodina a její zdravý životní styl	24
2.1.2 Osobnost a sebevýchova	27
2.1.3 Školní prostředí	28
2.1.4 Volný čas	29
2.1.5 Společnost.....	32
2.2 Sekundární prevence	34
2.2.1 Sanace rodiny.....	34
2.2.2 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.....	35
2.2.3 Seznam některých center a poraden	35
2.3 Terciární prevence	35
3. Praktická část.....	37
3.1 Výzkumné šetření	37
3.1.1 Volba vzorku.....	37
3.1.2 Sběr dat	38

3.2	Analýza dat: Praha 11 – Jižní Město	39
3.2.1	Základní údaje k 31.12.2010	39
3.2.2	Dispozice Jižního města	39
3.2.3	Kriminalita a rizikovost dětí a mládeže na Jižním městě	41
3.3	Analýza dat: rozhovory s respondenty	42
3.3.1	Osobní situace jednotlivců týkající se jejich volného času.....	42
3.3.2	Škola a jí poskytované zájmové kroužky, preventivní programy	45
3.3.3	Dispozice místa bydliště.....	47
3.3.4	Vlastní názor na problematiku volného času a zájmu dětí o aktivity	48
3.3.5	Situace v okolí respondentů a jejich názor na problematiku kouření	50
3.4	Shrnutí výsledků praktické části.....	53
	Závěr.....	54
	Seznam použité literatury a internetových zdrojů	55

ÚVOD

Předkládaná bakalářská práce se zabývá tématem sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a jejich prevencí v různých sférách života jednotlivce. Toto téma jsem si vybrala proto, že se sama aktivně věnuji primární prevenci ve volném čase dětí a mládeže a preventivní činnost pokládám za velký přínos pro společnost skrze jednotlivce.

První polovina teoretické části bakalářské práce je popis sociálně patologických jevů, které jsou aktuálně nejvíce rozšířené mezi dnešními dětmi a mládeží. Věnuji se jak příčinám, tak jednotlivým jevům, u kterých specifikuji jejich aktéry a formy. Do hloubky se věnuji jen některým, jsou to: poruchy chování, agresivita, šikana, sociální skupiny a závislosti (drogové i nedrogové).

Druhou polovinu teoretické části jsem věnovala primární prevenci, sekundární a terciární jsem zmínila jen okrajově. Primární prevenci jsem rozdělila na několik kategorií: rodina, osobnost a sebevýchova, školní prostředí, volný čas a společnost. Každé této kategorii věnuji pozornost, avšak nejvíce rozvíjím prevenci v rodině a ve volném čase.

Praktickou část jsem také rozdělila na dva celky. První jsem zaměřila na sběr dat o určité městské části Prahy – Praha 11 (Jižní Město). Zpracovala jsem informace o dispozicích Jižního města, statistické údaje a tvrdá data, možnosti a nabídky místních škol a nabídku organizací pro volný čas.

Druhý celek praktické části jsem věnovala rozhovorům s dětmi ve věku 12 – 16 let, které žijí na Jižním Městě, navštěvují nebo navštěvovaly zde základní školu a tráví zde svůj volný čas. Rozhovory jsou zaměřené na jejich názory, postoje a postřehy ohledně volnočasových aktivit u nich samých i jejich vrstevníků a také na prevenci a prostředí na Jižním Městě.

TEORETICKÁ ČÁST

1. SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEvy U DĚTÍ A MLÁDEŽE

Mnoho odborníků i laiků tvrdí, že četnost výskytu sociálně patologických jevů markantně roste. Dle mého názoru není růst počtu takových případů tolik závažný, spíše se ve větším množství objevují odchylky nové, související zejména s technickým pokrokem a se stoupaním životní úrovně obyvatel (nové závislosti, druhy šikany atp.). Jiné jevy nejsou tolik nové jako spíše více rozšířené než dříve – alkohol, cigarety.

Ve své bakalářské práci se budu věnovat hlavně sociálně patologickým jevům, které jsou fenomény dnešní doby, ostatní zmíním pouze okrajově.

1.1 Příčiny sociálně patologických jevů

Dříve než se budu věnovat jednotlivým jevům, chci se zmínit o jejich příčinách. Každé chování jedince je ovlivněno multifaktoriálně, nikoli pouze jednou příčinou. Zde zmíním pouze ty nejdůležitější a nejčastější. V této kapitole vycházím především z knihy *Prevence trestné činnosti související s návykovými látkami* (Nešpor – Dvořák, 1998). Příčiny, které v knize autoři uvádějí, nesouvisí pouze se závislostmi, ale jsou příčinami i dalších patologických jevů u dětí a mládeže.

Rizikové činitele na úrovni jedince:

- Nízké sebevědomí
- Malá schopnost zvládat stres
- Sklony k agresivitě a násilí
- Podprůměrná inteligence
- Příslušnost k znevýhodněné etnické menšině
- Špatné zdraví – fyzické i duševní

Rizikové činitele na úrovni rodiny:

- Syndrom CAN nebo některé z jeho projevů, např. nedostatečné citové vazby
- Schvalování užívání drog nebo závislost v rodině
- Chudoba, nezaměstnanost
- Nejasná pravidla, nedostatek času věnovaného dětem
- Podceňování dítěte nebo naopak přemrštěné požadavky
- Osamělost nebo uzavřenost rodiny vůči okolí

Rizikové činitele na úrovni školy:

- Absence pravidel nebo nevyžadování jejich dodržování
- Tolerance drog
- Přehlížení šikany a její popírání navenek
- Nepřátelská nebo lhostejná atmosféra
- Špatná nebo žádná spolupráce s rodiči a organizacemi v okolí nebo zajištění mimoškolních aktivit

Rizikové činitele na úrovni vrstevníků:

- Šikana
- Nerespektování autorit, nepřiměřený boj proti nim
- Nelegální nebo protispolečenské aktivity, většinou v partě
- Kladný vztah k drogám, většinou alkoholu a cigaretám

Rizikové činitele na úrovni společnosti:

- Chudoba
- Nedostatek příležitostí k trávení volného času
- Nedostatečné vzdělávání
- Rasová nebo jiná diskriminace
- Negativní vztah k zákonům a společenským normám

1.2 Poruchy chování

Poruchy chování mají dvě hlavní příčiny – neuro-vývojovou poruchu ADHD a volná pravidla ve výchově dětí.

U dětí s ADHD se situace dá řešit, je ale zapotřebí včasná diagnostika a úzká spolupráce mezi rodiči, odborníky a učiteli. Jen tak je možné, aby se dítě se svým omezením naučilo pracovat a postupně se ho zbavovalo, aby mohlo později vést zcela normální život.

Volná pravidla ve výchově jsou nyní v rodinách častým jevem, souvisí to s fenoménem dětských práv a s myšlenkou „volného rozvoje dítěte“ kterou často zastávají rodiče s alternativním způsobem života. Dětem je dnes často připomínáno, jaká mají práva. Což je pozitivní například v případech dětí se syndromem CAN, které si díky tomu uvědomí, že takové zacházení s nimi není správné, a vyhledají pomoc. Negativní to je v rodinách, kde rodiče své děti vychovávají důsledně – ale jelikož se dítěti přirozeně nelíbí jeho omezování, brání se. Někdy tak, že rodiče obviní z týrání nebo z omezování atd. V této situaci je rozhodující, jak se k takovému manipulativnímu chování rodiče postaví. Mnozí se leknou a dítěti ustoupí – dítě se tak naučí, že může získat cokoli, co si umane, a hojně toho začne využívat. Poté to může zkoušet i mimo rodinu, zejména ve škole, kde se učitel dnes prakticky

nemůže bránit. Čím více se pak dítě setkává s takovým úspěchem svého manipulativního jednání, tím je jeho chování horší.

1.3 Agresivita a šikana

Jako podklad pro téma agresivity jsem použila knihu *Agresivita a kriminalita školní mládeže* (Martínek, 2009). V knize se uvádí příčiny zvýšené agrese, což můžeme globalizovat i na šikanu. Rozdělila jsem je na tři základní:

Dědičnost a genetik

Martínek (2009) tvrdí, že pokud má jedinec v rodině více přirozeně popudlivých členů, velmi pravděpodobně se jedná o dědičnou agresivitu. Některé prameny uvádí, že míra dědičnosti agresivity je až 60%, zbylá procenta tvoří ostatní faktory, zejména výchova.

Nevhodná výchova

Rodiče či vychovatelé dělají vůbec nejčastěji chybu ve stylu výchovy – jsou přehnaně liberální až laxní, nevšímají si dítěte, nebo naopak příliš autoritativní a perfekcionistačtí s přehnanými nároky, které dítě nedokáže se svými schopnostmi splnit. Také není vhodná nejednotná výchova, ať už u jednoho rodiče podle momentálního duševního rozpoložení nebo u obou rodičů, kteří mají opačný výchovný styl a nechtějí nebo nedokážou nalézt společné východisko.

„Naprosto katastrofou jsou situace, kdy rodič dokonce své dítě k agresivitě nabádá – dítě je vedeno v představě, že současný svět je jenom o konkurenci, a pokud jedinec nemá ‚ostré lokty‘, nemůže v této silné konkurenci obstát.“¹ Dítě pak agresi používá jako obranný mechanismus, jako prostředek k dosažení vytyčeného cíle či jako možnost potlačení pocitu méněcennosti.

Školní prostředí

Zejména v nižších ročnících základních škol děti dokážou být kruté, aniž by si uvědomovaly, co dělají a jaké to může mít následky. Takto se může stát, že se již od útlého věku agresivně učí, že je možné někomu slabšímu ubližovat. Pokud vedení školy, učitelé i rodiče známky šikany přehlídí, snadno se rozšíří a ovlivní tak atmosféru na celé škole.

¹ MARTÍNEK, Zdeněk: *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha 2009. s. 17.

² MARTÍNEK, Zdeněk: *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha 2009. s. 24.

³ Tamtéž, s. 23

⁴ Dostupné na www.e-bezpecni.cz

⁵ Ghyslain Raza, přezdívkou „Star Wars kid“ z Kanady utrpěl těžký psychický otřes, když jeho spolužáci našli

1.3.1 Agresivita

Agresivita má mnoho forem (přímá a nepřímá x verbální a fyzická x aktivní a pasivní) a směrů, zmíním jen některé.

Autoagrese

Agrese namířená proti sobě samému – sebepoškozování – je mezi dospívajícími poměrně častým jevem. Dítě to většinou před rodiči úspěšně tají, naopak jinde nebo mezi přáteli vyznávající různé životní styly (např. EMO), se tím dokonce chlubí. Není to ale pravidlem. Příčinou autoagrese je nejčastěji vnitřní napětí, které dítě tímto způsobem uvolňuje. To může být způsobené dlouhodobou frustrací nebo stresem (např. náročný nebo zdoluhavý rozvod rodičů). Nicméně „...zkušenosti ukazují, že nejčastěji dochází k autoagresi u dětí, které procházejí fyzickým a psychickým týráním, popř. psychickým zanedbáváním.“²

Agrese vybitá na zvířeti

Agrese vůči zvířatům může být zřetelná (např. bití, škrcení psa), ale také nemusí – navenek může působit jako mazlení, pokud je však dítě rozzlobené a potřebuje si nahromaděný vztek vybit, může – některé dítě vědomě, jiné nevědomě – zvířeti ublížit. Tomu bychom měli zamezit, protože „Dítě je tvor učentlivý, a pokud pozná, že se zvíře nedokáže bránit, začne ho považovat za slabého jedince. Toto chování si však může přenést do širšího sociálního prostředí...“³ škola, vrstevníci.

Agrese vybitá na neživém předmětu

Agresi si na neživém předmětu většinou vybíjí děti s nízkým sebevědomím nebo inteligencí. Demonstrací síly a ničením věcí se daní jedinci takto také předvádí před ostatními, protože neví, jak se jim ukázat jinak, v pozitivním smyslu.

1.3.2 Šikana

Šikana je v dnešní době často skloňovaným pojmem. Jakou má formu a jak je závažná, je velice individuální – i drobné, nevinně vypadající žerty mezi dětmi mohou být již prvními stadii šikany. V posledních letech se můžeme vedle šikany „tradiční“ častěji setkat s **kyberšikanou**.

² MARTÍNEK, Zdeněk: *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha 2009. s. 24.

³ Tamtéž, s. 23

Stadia šikany

Šikana je většinou dlouhodobý proces (existuje ale i její krátkodobá nebo jednorázová obdoba), často začíná nenápadným a nevinným škádlením mezi dětmi. Pokračuje tzv. ostrakismem, což je dle definice šikany její **první stádium** a jde o vyčlenění oběti z kolektivu, její provokování a urážení.

Druhým stadiem je fyzická agrese a psychická manipulace, kdy oběť má z agresorů strach. Dochází k drobnému fyzickému napadání, ničení osobních věcí oběti nebo její využívání například jako sluhy nebo jako zábavy o přestávkách. Agresori oběti např. zabavují kapesné nebo osobní věci a vyhrožují jí fyzickým napadením.

Dalším, **třetím stadiem** je vytvoření tzv. „jádra“, které oběť nebo oběti šikanuje. Ostatní děti jsou nuceny si vybrat, ke komu budou patřit, zda k agresorům nebo k obětem. Týrání a ponižování oběti se v tomto stádiu zhoršuje.

Čtvrté stádium je označeno jako vytváření norem, kdy celý kolektiv přijal pravidla agresorů. Fyzické i psychické týrání je již velmi nebezpečné, někdy i život ohrožující. Agresori a někdy i oběti jsou na šikanování závislí.

Pátým stadiem je tzv. totalita, stejně jako čtvrté stádium se na školách už většinou nevyskytuje. Celý kolektiv bere ubližování jako běžné, podílí se na něm. V tomto stadiu je i oběť na šikanování závislá a mučení absolvuje často dobrovolně.

Agresor

Agresorem nejčastěji bývá jedinec, který je sebestředný a sobecký, který především trpí neláskou a neúctou k sobě samému a šikanováním se de facto realizuje a utvrzuje sám sebe o své důležitosti a moci. Martínek (2009) rozděluje agresory na čtyři typy:

Hrubý, fyzický – většinou se chová k obětem stejně násilně, jako jeho rodiče k němu. Ve výchově nejsou rodiče důslední a nedbají na dodržování pravidel nebo jsou náladoví a podle toho hodnotí skutky dítěte.

Jemný, kultivovaný – před dospělými se chová slušně, často je oblíbený u učitelů. Většinou oběti neubližuje sám, ale rozdává rozkazy svým „pomocníkům“. Rodiče jsou na takového agresora většinou příliš tvrdí a dítě nemá žádnou svobodu.

Srandista – bezstarostný, problémům se spíše vyhýbá a kolektivu i učitelů bývá sympatický. I zesměšňování a ponižování slabšího jedince vnímá jako legraci. Rodiče bývají také volnomyšlenkáři a výchova nemá pravidla a hranice.

Agresor spouštějící ekonomickou šikanu – dítě, které dostává od rodičů mnoho materiálních darů, naproti tomu dostatečná citová výchova chybí. Ve třídě pak takové dítě

zastává vedoucí místo díky tomu, co má, ne proto, jaké je. Pak se stávají utlačovanými děti z finančně slabších rodin.

Oběť

Podle Martínka (2009) si oběti šikany odnáší velkou újmu na těle i na duši také proto, že následná péče o oběti šikany je oproti práci s agresorem (nejčastěji v pedagogicko-psychologické poradně) zanedbávaná. Typologii obětí zpracoval také Martínek (2009):

Oběť na první pohled – dítě, které je výrazně slabší než ostatní, jak fyzicky, tak psychicky – neumí se prosadit a ani bránit. Takové děti jsou často vychovávány přehnaně ochranně a nejsou podporovány k aktivitě a samostatnosti.

Oběť „pod křídly“ matky – dítě, které je pod ochranou a dohledem matky i ve věku, kdy to dávno nepotřebuje. Matka si nedokáže připustit jeho dozrávání a osamostatnění, proto ho stále staví do role malého dítěte, neschopného cokoli dokázat samostatně.

Handicapovaná oběť – děti s postižením integrované do „normálních“ základních škol. Ne vždy se integrace do kolektivu podaří a znevýhodnění je jen předurčuje k šikanování, zvláště na školách, které nemají dostatečně kvalifikované pracovníky a vhodné prostředí.

Učitelské děti – stávají se obětí šikany nejčastěji v případech, kdy je rodič učitel na stejné škole nebo přímo učí ve třídě dítěte. Rodič je na své dítě často přísnější než na ostatní (čímž narušuje hlavně jejich soukromý vztah), ostatní děti si ale myslí, že je učitelské dítě znevýhodněné, že ví o všech písémkách atd. a že je také lépe hodnoceno i ostatními kantory.

Kyberšikana

Kyberšikana je specifická zejména tím, že neprobíhá tváří v tvář mezi agresorem a obětí, agresor tak může zůstat neprozrazen a následky pro oběť mohou být trvalejšího a fatálnějšího rázu – o oběti se dozví mnohonásobně větší počet lidí, než je ve třídě nebo daném kolektivu, a co je horší, oběť nemá šanci se bránit. *„Útočník nemusí oběť napadat opakovaně, stačí, když citlivé zprávy nebo nahrávky publikuje na internetu a o jejich šíření se pak postarají jiní. Toto „publikum“ pak umožňuje zvyšovat intenzitu útoku a zhoršovat jeho dopad na oběť.“*⁴ Po celém světě jsou známé případy, kdy oběti kyberšikany skončily

⁴ Dostupné na www.e-bezpeci.cz

v dlouhodobé péči psychiatrů nebo spáchaly sebevraždu (např. Ghyslain Raza⁵ z Kanady, polská žačka Anna Halmanová⁶).

Jedná se o obtěžování, urážení nebo útoky prostřednictvím internetu – emaily, chaty, blogy, webové stránky, skupiny fanoušků na facebooku, zveřejnění videí oběti na videoseverech nebo sociálních sítích. Podoby jsou různé, agresor buďto vytváří blogy nebo stránky, které slouží k ponížení oběti, nebo napadá stránky oběti, např. komentáři, nebo vytvoří falešné stránky, které vypadají, že je vytváří oběť.⁷

1.4 Sociální skupiny

„Pro nás lidi je naše prostředí důležité především proto, že se v něm navzájem stýkáme, vytváříme si své vztahy, navzájem spolu mluvíme, spolupracujeme. Výsledkem je nalezení vlastního místa v těch skupinách, jejichž jsme členy.“⁸

Jak zmiňují Pokorný, Telcová a Tomko (2003), jedinec tím, že patří do sociální skupiny, uspokojuje své základní potřeby. Většinu z nich by měla uspokojovat primární sociální skupina – rodina; pokud tomu tak není, hledá si jedinec náhradu ve skupinách sekundárních. Skupiny se vyznačují tím, že členové mají společné zájmy a cíle, a tím, že mají vlastní systém organizace – strukturu. *„Osobní svoboda každého člena je limitována jeho postavením v rámci struktury skupiny.“⁹* Tak každý člen získá „své místo“ a tím i jistotu, kterou potřebuje. Skupina po svých členech požaduje dodržování určených pravidel a limitů – vytváří tak na členy tlaky a usiluje o konformitu – a pokud se jednatel s normami skupiny identifikuje, ztrácí svou individuální identitu a často spáchá činy, kterých by se sám nikdy nedopustil (Martínek, 2009).

Sekundárními sociálně patologickými skupinami jsou například různá hnutí orientovaná proti jiným skupinám nebo proti rasově odlišným menšinám (např. neonacisté), skupiny lidí orientované na krádeže (např. „kapsáři“, zloději aut a autodoplňků atd.), skupiny lidí, které různými způsoby úmyslně poškozují nebo ničí veřejné i soukromé objekty (např.

⁵ Ghyslain Raza, přezdívkou „Star Wars kid“ z Kanady utrpěl těžký psychický otřes, když jeho spolužáci našli jeho osobní video (se zjevnou velkou nadváhou se neohrabaně snaží předvádět postavu z hvězdných válek) a zveřejnili ho na internetu. Během velmi krátké doby se stal „populární“ po celém světě. Později byl parodován v dalších videích a dokonce i TV seriálech. Ghyslain se musel dlouhodobě léčit na psychiatrii.

⁶ Anna Halman spáchala v r. 2006 sebevraždu poté, co se ve škole nejdříve stala obětí sexuální šikany, kterou si jeden z agresorů natáčel na mobilní telefon, a následně jí sdělil, že video umístí na internet.

⁷ více na: www.e-bezpeci.cz a proti-sikane.saferinternet.cz

⁸ POKORNÝ, Vratislav – TELCOVÁ, Jana – TOMKO, Anton: *Prevence sociálně patologických jevů*. Brno 2003. s. 162.

⁹ POKORNÝ, Vratislav – TELCOVÁ, Jana – TOMKO, Anton: *Prevence sociálně patologických jevů*. Brno 2003. s. 166.

mládež, která tímto způsobem zahání nudu, členové skupiny si agresí zvyšují sebevědomí a získávají úctu ostatních).

1.5 Závislosti

Závislost je „charakterizována těžko zvladatelnou touhou užívat látku i přes škodlivé důsledky. Volní kontrola užívání je při závislosti narušená. Somatická závislost je podmíněna rozvojem tolerance (nutnost zvyšovat dávky k dosažení účinku) a abstinenčními příznaky při nedostatku nebo vysazení návykové látky, které závislí odstraňují dalším užíváním.“¹⁰

Závislost je velmi specifický problém, ale zároveň značně provázaný s mnoha oblastmi v životě jedince. Příčin je stejně jako u jakéhokoli jiného patologického jevu celá řada. „Rizikové a ochranné činitele vstupují spolu na různých úrovních do interakcí a navzájem – i zpětně – se ovlivňují.“ Například: „...dospívající chlapec v důsledku toho, že převáží rizikové činitele, začne experimentovat s pervitinem. Dochází tak k tomu, že si zpětně zvýší míru rizikových činitelů. To je dáno účinky drogy na psychiku např. i tím, že se začne stýkat s rizikovějšími vrstevníky. To pak vede v bludném kruhu k pokračujícímu brání drog, a to zase v bludném kruhu zvyšuje míru rizikových faktorů.“¹¹ Tento příklad je výstižný pro všechny druhy závislosti.

1.5.1 Drogové závislosti

Užívání drog (návykových látek) je celospolečenským problémem, který se tak týká i dětí a mládeže. Drogová závislost je zpravidla závislostí fyzickou a psychickou, je ale doprovázena i závislostí sociální – na skupině lidí, kde se drogy distribuují a konzumují (Hajný, 2001). Drogy můžeme rozdělit do kategorií podle účinných látek, podle účinků drogy na člověka, podle legislativy na legální a nelegální, anebo podle jejich nebezpečnosti pro uživatele na měkké a tvrdé – mnozí odborníci se ale neshodnou na zařazení jednotlivých drog do určité kategorie. Já zde použiji dělení podle legislativy a blíže se budu věnovat návykovým látkám, které se mezi mládeží vyskytují v největší míře a jsou pro ně nejdostupnější. Z nelegálních drog proto zmíním jen marihuanu. Opiáty, stimulancia, taneční drogy a halucinogeny zmiňovat nebudu, s těmi se ve společnosti setkáváme méně často, u dětí minimálně. Z legálních látek se budu věnovat mezi dospívajícími nejrozšířenějšímu užívání

¹⁰ UNIVERSUM, Encyklopedie. Praha 2002. s. 733.

¹¹ NEŠPOR, Karel – DVORÁK, Václav: *Prevence tr. činnosti související s návykovými látkami*. 1998. s. 31.

tabáku a alkoholu, méně obvyklým návykovým látkám mezi mládeží, jako jsou těkavé látky, farmaka a kofein, se věnovat nebudu.

Zákonem povolené drogy – cigarety, alkohol

Užívání alkoholu a cigaret je v České republice běžné mezi dospělými, a tak se i mladí lidé snaží zviditelňovat stejným způsobem (Illes, 2002). Pokud je člověk všímavý, neunikne mu, že mezi adolescenty a pubescenty je kouření cigaret velmi rozšířené. Požívání alkoholu u dětí nevidáme s takovou četností jako kouření cigaret – málokdo se dnes pozastaví nad kouřícími pubescenty, ale láhev alkoholu je u nich stále o něco méně přijatelná. U pubescentů se užívání alkoholu ve větším množství týká především „problémových“ dětí, které tráví mnoho času na ulici. U adolescentů je již problém plošný, ale dle mého názoru ne již tolik nebezpečný pro vývoj jedince.

Tyto legální drogy mohou mladiství poměrně snadno získat. Největším problémem zde je, že „někdy si bohužel ani rodiče neuvědomují, že čím je člověk začínající s alkoholem [a samozřejmě i dalšími návykovými látkami] mladší, tím rychlejší je proces návyku“.¹² A také, že alkohol narušuje dobrý vývoj osobnosti. „S přibývajícím věkem a s psychickým i tělesným dozráváním roste odolnost vůči návykovým látkám,“¹³ proto bychom se měli snažit první setkání s návykovými látkami co nejvíce oddálit, když není možné ho zcela vyloučit.

Alkohol je jednou z velmi častých průchozích drog (tzv. gateway drugs), hlavně proto, že po požití i malého množství alkoholu se většina lidí cítí dobře, uvolněně a je nakloněna ostatním lidem ve svém okolí a neuvědomuje si rizika. Často tak mladí lidé vyzkouší i další drogy. I cigarety jsou průchozí drogou – mohou vést ke kouření marihuany.

Zákonem zakázané nebo omezené drogy

Do této kategorie patří látky přírodní i chemicky vyrobené, například marihuana, lysohlávky, kokain, opium, heroin, MDMA (extáze), pervitin, LSD (psychedelická droga). Jelikož tato práce není o drogách, nebudu se jim blíže věnovat a popisovat je, ani jejich účinky. Zaměřím se jen na nejrozšířenější a nejdostupnější drogu pro mládež – marihuanu.

Marihuana je obecně ve společnosti velice oblíbenou drogou a z několika důvodů:

- Snadná dostupnost a nízká cena
- Malá rizika zdravotních i jiných obtíží oproti jiným drogám
- Ve většině případů jde o drogu vyvolávající pocity euforie, blaha
- Moderní droga
- Sympatie k marihuaně díky jejím léčivým účinkům

¹² ILLES, Tom: *Děti a drogy*. Praha 2002. s. 9.

¹³ NEŠPOR, Karel – DVORÁK, Václav: *Prevence tr. činnosti související s návykovými látkami*. 1998. s. 18.

Její užívání se objevuje napříč generacemi a troufám si tvrdit, že je, zvláště v České republice, velice tolerována. Mezi spotřebiteli marihuany se šíří informace, že je zdravější kouřit marihuanu než tabák. Odborná literatura podložená výzkumy ale potvrzuje opak. Při dlouhodobém užívání (Illes, 2002) se zvyšuje nejen pravděpodobnost vzniku rakoviny plic a jiných zdravotních problémů (poškození tkání, oslabení imunitního systému) ale také zhoršení nebo vznik psychických nemocí a poruch paměti, zejména první fáze – všípivosti. Dochází tak k poruchám učení, ty jsou často bohužel trvalého rázu stejně jako následky zdravotní.

1.5.2 Nedrogové závislosti

Nedrogových závislostí je celá řada, věnovat se chci ale jen těm nejdůležitějším a nejaktuálnějším, což je závislost na mobilním telefonu, internetu a PC hrách a také stále trvající a četná závislost na televizi. Patologickému přejídání, nakupování, gamblerství a dalším závislostem se věnovat blíže nebudu, ne jsou mezi dnešní mládeží více rozšířené.

Informační a komunikační technologie, počítačové hry, televize

Téma těchto závislostí je v dnešní době aktuální a pro mě osobně velmi zajímavé zejména proto, že sama patřím do generace, která je doslova protkaná informačními a komunikačními sítěmi a technologiemi.

Televize, která dříve byla hlavní závadnou formou trávení volného času, nyní ustoupila do pozadí. Nahrazuje ji především internet a v posledních letech mobilní telefon (tzv. smartphone), který je de facto neustále k internetu připojený. Jen málokdo si dnes dovede představit den bez připojení na internet nebo bez mobilu. Když taková situace nastane, dá se pozorovat na člověku jisté napětí. Pokorný, Telcová a Tomko (2003) uvedli znaky, podle kterých se pozná závislost na mobilním telefonu, resp. vysoká intenzita vztahu k němu:

- *Při odloučení od telefonu se vtírají myšlenky „co kdyby mi někdo volal nebo psal?“*
- *Při dlouhé době, kdy nikdo nezavolá nebo nenapiše SMS, se člověk cítí mimo dění, nežádoucí.*
- *Tendence často si s mobilem hrát nebo ho neustále kontrolovat, jestli je zapnutý atd.*

To samé se děje při závislosti na internetu – email, skype, chaty, dnes hodně diskutovaný Facebook, Twitter a další sociální sítě, kterých je na internetu nespočet.

Následky závislosti na internetu a PC zasahují i jako jiné druhy závislosti do všech oblastí života a zdraví jedince:

- Fyzické obtíže – vady zraku, jejich zhoršování, špatné držení těla a poškozování krční páteře, zhoršený krevní oběh a křečové žíly;
- psychické důsledky – zhoršování pozornosti, pokles intelektových schopností v důsledku chemických změn v mozku a odumírání neuronů;
- sociální zakrnění – omezené výrazové prostředky a sociální dovednosti, nejistota mezi lidmi, ostych, narušená schopnost komunikace s příslušníky opačného pohlaví.

V oblasti sociální se následky pro jedince jeví jako nejmarkantnější. Pokud si dítě „vypěstuje“ závislost na virtuálním světě, ať už se jedná o hry, sociální síť nebo virtuální život (např. Secondlife), často do něj z reálného života utíká před problémy, které se postupně hromadí. Virtuální svět totiž *„neočekává kompromisy a ústupky, ba naopak. Umožňuje mu, aby se projevoval, jak je mu to příjemné. Vyzrálý psychicky zdravý člověk, který je pevně zakotven ve světě, který ho obklopuje, takovou potřebu přirozeně nemá“*.¹⁴ A tak se závislému dítěti problémy prohlubují a jeho schopnost je řešit se snižuje. Dostat se z tohoto bludného kruhu je náročný úkol – na jednu stranu je to podobné jako u jiných závislostí, ale na druhou je to velmi ztížené požadavky dnešní doby – nutnost každodenního používání PC a internetu.

Velmi diskutovaným tématem v posledních letech byly počítačové hry založené na násilí a zabíjení. Způsob zobrazení postav a boje je stále reálnější, dítě tak více prožívá dané situace – má strach, je napjaté, ve stresu a prožívá úlevu a uspokojení po dopadení nebo zabití protivníka. Což v reálném životě nemůže zažít. Proto je to psychicky náročné a nebezpečné. V takových případech podle Martínka (2009) může dojít k identifikaci dítěte s agresorem a *„násilí začne brát jako společenskou normu – agresí začne považovat za přirozený způsob sebeprosazení.“*¹⁵ Jak Martínek (2009) dále uvádí, v televizi zobrazované násilí (můžeme doplnit i PC hry) přispívá u jedince k růstu agrese. *„Vždy je však nutné počítat i s jinými faktory, které se u dané osoby na její míře podílely – ať je to již rodina, širší společenské prostředí, či negativní zážitky, kterými takový jedinec prošel v průběhu svého vývoje.“*¹⁶

Jak jsem se již zmiňovala, televize je nyní oproti počítači a internetu v pozadí, ale přesto je stále aktuální. Obsah mnoha pořadů ve vysílacím programu je pro děti naprosto nevhodný – a to i v době, kdy děti televizi nejčastěji sledují. To má pak negativní vliv na chování dětí – agrese, vulgarismy atd. Mimo to je dalším negativním faktorem v televizi reklama, která má na děti obrovský vliv, protože nemají dostatek zkušeností a rozumu, aby se reklamě bránily.

¹⁴ POKORNÝ, Vratislav – TELCOVÁ, Jana – TOMKO, Anton: *Prevence sociálně patologických jevů*. Brno 2003. s. 120.

¹⁵ MARTÍNEK, Zdeněk: *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha 2009. s. 80.

¹⁶ Tamtéž

Pokud se dítě stane závislým (na TV, PC, internetu, sociálních sítích), jeho zájmy se zužují, kontakty s ostatními vrstevníky se omezují, zakrňuje v sociálních dovednostech.

2. PREVENCE

Prevence znamená předcházení a ochranu před nežádoucími jevy. Rozlišujeme:

- **Primární prevenci** – brání vzniku nežádoucích jevů, sleduje jejich příčiny a snaží se je omezit. Primární prevence je zaměřena na celou společnost, zejména děti.
- **Sekundární prevenci** – již vzniklé patologické jevy omezuje, zabraňuje jejich šíření a prohlubování nebo je trestá. Sekundární prevence je tedy zaměřena na ohrožené jednotlivce, případně skupiny, které se již patologicky chovají, nebo hrozí, že budou patologickým jevům vystaveny.
- **Terciární prevenci** – zabraňuje recidivě – opakování závažného chování, přestupků či trestných činů atd. Terciární prevence je zaměřena na jednotlivce, kteří již podstoupili léčbu nebo jsou po výkonu trestu.

2.1 Primární prevence sociálně patologických jevů

Primární prevence je tou nejdůležitější povinností každého člověka, rodiče a vychovatele jako individua a také celé společnosti. *„Primární prevence sociálně patologických jevů je soubor specificky prováděných aktivit, které jsou součástí života společnosti, a jimiž se společnost snaží předcházet vzniku a rozvoji jevů, které poškozují její členy, a skrze ně i celé společenství.“*¹⁷ Jak tvrdí Semiginovský (2005, s. 17): *„Jenom zdravá společnost může být úspěšná a socioekonomicky prospívat. Zdravá společnost sestává ze zdravých jedinců.“*

*„Účinnost prevence vzrůstá, jestliže je dítě nebo dospívající koordinovaně ovlivňován z více stran a jestliže je toto působení ve vzájemném souladu.“*¹⁸ Čili mezi rodinou, školou, zájmovými organizacemi, místní správou, lékařem, policií, PPP, linkou důvěry atp. (Nešpor, Dvořák, 1998)

První a nejdůležitější primárně preventivní „program“ nabízí rodina. Právě životní postoj rodičů, jejich láska k potomkovi a výchovný styl v rodině z velké části ovlivňují úspěšnou či neúspěšnou socializaci dítěte a jeho chování.

Další důležitou složkou v sociálním vývoji dítěte je školní prostředí. Hovořit zde můžeme jak o pedagogickém sboru, spolužácích, nabídce možností a aktivit, tak o celkové „atmosféře“ a prostředí školy.

¹⁷ POKORNÝ, Vratislav – TELCOVÁ, Jana – TOMKO, Anton: *Prevence sociálně patologických jevů*. Brno 2003. s. 7.

¹⁸ NEŠPOR, Karel – DVOŘÁK, Václav: *Prevence tr. činnosti související s návykovými látkami*. 1998. s. 52.

Třetím významným faktorem je kombinace obou předchozích – aktivity ve volném čase. Kombinace proto, že jak rodina, tak škola může dítěti nabídnout možnosti náplně volného času a podporovat dítě ve vybrané činnosti. Tu pak nabízejí přímo školy nebo jednotlivé organizace, které mají podobné rysy právě se školou – např. pravidelná docházka a hodnocení (většinou individuální).

Důležitou roli hraje sebevýchova a společnost, kterým se také budu věnovat. Všechny oblasti výchovy prolínají a doplňují. Nedostatky, které se projeví v jedné oblasti, se mohou v jiné oblasti kompenzovat. Podíl vlivu jednotlivých činitelů je u každého jedince jiný, každý má pro svůj vývoj odlišné podmínky, např. podíl výchovy mimo vyučování může být zanedbatelný, může se však stát i činitelem, který velmi ovlivní život a budoucnost člověka. (Pávková a kolektiv, 2008)

Aby byla jakákoli prevence účinná, je nutné si uvědomit, co je jejím cílem. Tím by měl být vyspělý, vyrovnaný prosociálně smýšlející člověk. Měli bychom tedy mladého člověka formovat tak (Vážanský – Smékal, 1995), aby chápal svobodu jako možnost seberealizace, poznal sám sebe, aby mu přinášelo radost sdílení, aby si byl sám sebou jistý a měl pocit identity, sebedůvěry a také solidarity s okolím, aby prožíval lásku, úctu a respekt k člověku jako takovému. Měl by být veden k redukci iluzí, chtivosti, nenávisti a závisti. Každý vychovatel by měl své svěřence učit také samostatnosti, soběstačnosti a sebeovládání, protože teprve samostatný a soběstačný člověk se může cítit svobodně. Zcela souhlasím s názorem, který vyjádřili Pokorný, Telcová a Tomko (2003, s. 146.), že z počátku života je potřeba o dítě pečovat a dávat mu vše, co potřebuje, ale časem bychom ho měli vést k tomu, aby se aktivně podílelo na objevování světa, získávání informací a na péči o sebe sama. Pokud tak neučiníme a i přes jeho odpor z něj uděláme jen pasivního příjemce, vychováme asociálního jedince, který nebude schopný ve světě obstát bez naší nebo jiné pomoci.

2.1.1 Rodina a její zdravý životní styl

Tuto kapitolu začnu citací, se kterou se ztotožňuji: *„Podstatnou složkou zdravého životního stylu jedince je jeho vzdělávání, rozvíjení objektivních zájmů, rozvíjení percepce hodnotového obsahu skutečnosti. Rozvíjet své síly a dispozice můžeme jen na skutečnosti, která nám klade odpor – tedy vyžaduje úsilí, výdej energie – znalost. Každá hlubší znalost v životě souvisí s rozvojem lidských sil a schopností. V tomto úhlu pohledu je nesrovnatelná znalost získaná hodinou hry na počítači nebo v drogové extázi a znalost získaná hodinou života v rozhovoru s přáteli nebo při stolním tenise či čtení knihy. V prvním případě jsme*

*pasivními konzumenty, ve druhém případě jsme aktivně účastni, jsme činní a jsme celostně zapojeni do procesu – fyzicky i duševně.*¹⁹ A to umožňuje rozvoj člověka. Proto by se měl každý vychovatel a zejména rodič snažit vést své svěřence k aktivně pojatému životu. Nejlépe to učiní vlastním dobrým příkladem – jak je všeobecně známo i jak jsem uvedla v některých jiných kapitolách, těžko dítě učit pravidlům nebo zvykům, které sami nedodržujeme.

I když rodina je malá sociální skupina lidí primárně zaměřená na výchovu dětí, nesmí se opomíjet žádný její člen. Pokud se vše orientuje jen na děti a jejich zabezpečení, může se snadno stát, že se zapomene na pohodlí rodičů. A to je důležité jak pro samotné rodiče, tak právě pro děti, protože i když děti mají fyzicky vše, co potřebují, velmi důležitým a neopomenutelným faktorem je pohoda rodičů (Hajný, 2001). Panuje-li mezi nimi nedorozumění, hádky a napětí, není nic, co by mohlo být dítěti kompenzací. To platí už od prenatalního vývoje dítěte, které vnímá, zda matka trpí stresem či je v psychické pohodě.

Nyní chci ideální přístup rodiny k výchově shrnout do několika oblastí. Jako podklad mi sloužily zejména materiály a studie Karla Nešpora a Ladislava Csémyho (1992), Toma Illese (2002), Martina Hajného (2001) a Bohdana Semiginovského (2005).

Komunikace

Umět si vzájemně mezi všemi členy rodiny naslouchat a podporovat se. Rodiče by měli dítěti dávat najevo svůj zájem o něj a o to, co říká, o jeho problémy. Zároveň by měli vnímat řeč těla, aby si byli jisti, že je totožná s tím, co dítě říká slovy.

Vzájemná důvěra

Nikdy by rodiče neměli zklamat důvěru svých dětí, velmi těžko se obnovuje. Vzájemnou důvěrou navíc v dítěti posilují vědomí, že se má vždy o koho opřít, a také jeho loajalitu k rodičům. Je potřeba projevit porozumění, zájem a také aktivní naslouchání.

Společně trávený čas

Ideální jsou společné koníčky a zájmy nebo alespoň procházky přírodou nebo městem, poznávání nových míst, péče o domácnost. Velmi přirozeným způsobem, jak trávit společně čas, i když může jít jen o pár minut, je například stolování. I taková zdánlivě obyčejná událost má obrovský význam, zvláště pokud se společné jídlo stane rodinnou tradicí, která je příjemná všem jejím členům. (Hajný, 2001) Semiginovský (2005) uvádí, že podle

¹⁹ POKORNÝ, Vratislav – TELCOVÁ, Jana – TOMKO, Anton: *Prevence sociálně patologických jevů*. Brno 2003. s. 146.

výzkumu v USA se prokázala souvislost mezi vazbou dítěte na rodinu a množstvím času, který rodiče tráví s dětmi.

Soulad mezi rodiči

Rodiče by si měli nejprve ujasnit, jak budou své dítě vychovávat. Nemělo by se stávat, aby dítě vyzorovalo rozpor mezi rodiči ohledně jeho výchovy (např. známé co nepovolí maminka, tatínek bez problémů). Každé dítě je v tomto směru velice vynalézavé a jakékoli příležitosti rádo využije – předcházení tkví v tom, že veškeré požadavky dítěte budou řešit všichni dohromady.

Demokratický výchovný styl

Volba a dodržování určitého výchovného stylu je velice náročný úkol, neboť každý rodič si přináší určitý model výchovy z dětství, od vlastních rodičů. Jako nejlepší výchovný styl pro dítě se jeví ten „demokratický“ oproti příliš autoritativnímu a omezujícímu nebo příliš liberálnímu a nedůslednému stylu, které jsou nevhodné extrémy.

Podle Nešpora a Csémyho (1992, s. 26.) by nejlépe měl rodič být „přijímající“ a „omezující“. To znamená mít z dítěte radost, povzbuzovat ho, být vůči němu citlivý, být s ním spokojen a zároveň mu jasně stanovit pravidla, pevně je prosazovat a následky jejich porušení řešit, nepodléhat nátlaku a vynucování. Zároveň by dítě mělo pocítit svou odpovědnost.

Pravidla

V rodině jde především o pravidla nepsaná, neznamená to ale, že se o nich nikdy nemluví. Dobré je se na pravidlech společně dohodnout. Nejdůležitější je ale vyžadovat jejich dodržování a udílet případné sankce za jejich porušení a být neústupný vůči vydírání. V opačném případě rodiče ztrácejí autoritu a úctu dítěte. Nesmí se však zapomínat na pochvaly při správném chování nebo jednání dítěte, ty autoritu rodičů utvrzují a především posilují sebevědomí dítěte. Při kárání dítěte je zapotřebí opatrnosti – důležité je kritizovat konkrétní chování, nikoli samotné dítě – může mu to velmi ublížit právě na sebevědomí.

Řešení problémů

Nejenže by se problémy – kohokoli, ale hlavně děti – měly řešit, ale měly by se řešit včas. Například pokud dítě nějakým způsobem zhřeší, není příliš efektivní probírat to s ním a vymýšlet trest 14 dní poté. *„Způsob, jakým se s nespokojeností jako rodiče vyrovnáváme je [...] pro vývoj dětí podstatný. Nejhorší je neřešit nic. Pasivita, opakující se hádky na stejné téma, předsevzetí a plány, které nikdy nejsou realizovány, jsou pro dítě důkazy o tom, že*

*nemohou čekat změnu.*²⁰ Nejhuře děti zasahují špatné vztahy mezi rodiči a jejich nechuť a lenost k nalezení společné cesty. „Právě pocit bezmoci, bezvýchodnosti a neřešitelnosti může dítě nejnáze vést směrem k jednodušším „řešením“ jeho pocitů a vztahů – i pomocí drog. Způsob, jakým se vztahy řeší doma, je proto velmi důležitý.“²¹

Naplnění volného času dětí a zamezení nudě

Zájmové aktivity jsou významnou složkou prevence nežádoucích jevů. Je třeba „rozvíjet zdatnost aktivním a zdravým životním stylem s podstatnou účastí kvalitativně vhodných a kvantitativně individuálně přiměřených pohybových činností.“²² Ideální je najít pro dítě aktivity, které budou obsahově pestré a budou ho bavit, ale jen tolik, aby mu zbyl čas také jen pro sebe. Také je vhodné, aby se děti mohly do jisté míry podílet na chodu domácnosti – na rozhodování (již starší), ale i na povinnostech, zejména plnění úkolů do školy nebo domácích pracích – samozřejmě přiměřených věku.

Otevřenost rodiny

Dítěti velmi prospívá, když rodina tráví čas s příbuznými a přáteli, má tak možnost rozvíjet své komunikační dovednosti a pozná i více lidí mimo jeho vrstevnickou skupinu. Ideálním podnětem jsou narozeniny a například oslavy nejrůznějších úspěchů

Zdravý životní styl

Zde se může odrazit mnoho z předchozích odstavců, zejména naplnění volného času, společné aktivity a otevřenost rodiny. Chci sem ale zařadit také vztah rodičů a dalších členů rodiny k sociálně patologickým činnostem nebo jevům, například k návykovým látkám. Pokud se kriminální nebo jiné nevhodné aktivity dějí v rodině, dítě k nim má hned blíže. Stejně tak pokud vidí, jak jeho rodiče denně kouří nebo pijí alkohol, je velká pravděpodobnost, že se alkoholu ani cigaretám vyhýbat nebude.

2.1.2 Osobnost a sebevýchova

Člověk se socializuje celý svůj život, utváří si vlastní hodnoty, postoje, životní styl. Působí na něj okolní prostředí, další lidé, životní události atd. Přesto má každý určitou základní psychickou výbavu, která je daná. Je možné ji formovat a pozměnit výchovou, zkušenostmi, ale ne zcela obměnit. Každý jednatel se vypořádává s životními situacemi

²⁰ HAJNÝ, Martin: *O rodičích, dětech a drogách*. Praha 2001. s. 74.

²¹ HAJNÝ, Martin: *O rodičích, dětech a drogách*. Praha 2001. s. 74.

²² SEMIGINOVSKÝ, Bohdan a kol.: *Abeceda bariéry proti sociálně patologickým jevům u žáků základních škol*. Liberec 2005. s. 12

jinak, ale i přesto, že člověk nemá ideální podmínky pro život, záleží jen na něm samotném, jak využije svůj potenciál a možnosti.

Jak už jsem zmiňovala v kapitole o závislostech, užívání alkoholu a tabáku mezi mladými lidmi je hojné. Jak se má mladý, formující se člověk, který chce „zapadnout“, ubránit tlaku ostatních? Odpověď je sice jednoduchá, ale vůbec není jednoduché takového stavu dosáhnout – je zapotřebí, aby mladý člověk sám byl zcela přesvědčený o kladech abstinence a aby měl sám pro sebe důvody drogy neužívat (případně nedělat některé nevhodné aktivity na hranici zákona). Teprve poté, když se zaměří sám na sebe, svoje hodnoty a cíle, nikoli na přání nebo zákazy rodičů, může odolat tlaku vrstevníků a party. Jednoduše jde pouze o to dokázat říci NE. Umět NE říci přátelsky a tak, že není třeba se omlouvat za to, že někdo nepije a že to vůbec není abnormální. Mladí by měli vědět, že při odmítnutí udělali správné rozhodnutí (Illes, 2002). V takovém rozhodování a umění říkat NE by měly být všechny děti podporovány rodiči a vychovateli, aby si mohli tento způsob uvažování a komunikace osvojit.

2.1.3 Školní prostředí

Pravidla

Na každé škole existuje školní řád, který by měli dodržovat všichni – studenti i pedagogové a na jeho dodržování by mělo dbát a dohlížet vedení. Absence nebo neznalost řádu nebo jeho porušování bez následků jen napomáhá k prohlubování negativních jevů.

Dobrá, přátelská atmosféra

Celková atmosféra školy je ovlivněna především složením lidí – jak žáků, tak učitelů. Zpětně poté ovlivňuje chování jednotlivců uvnitř školy. Dobré atmosféře přispívá jak její celkové prostředí (vybavení, barvy, vystavené výtvary dětí), tak především její struktura – kvalitní vedení a dobré vztahy mezi vedením a zaměstnanci, mezi zaměstnanci mezi sebou a dále kladné a partnerské vztahy mezi pedagogy a žáky.

Volný čas a společné akce

Škola by měla žákům nabízet jak kvalitní vzdělání, tak možnosti volnočasových aktivit. Pokud nemá podmínky k poskytování zájmových kroužků, měla by alespoň spolupracovat s organizacemi, které je poskytují a mezi dětmi tyto organizace propagovat. Dále mají velmi pozitivní přínos pro kolektiv dětí celoškolské nebo třídní akce – den dětí, čarodějnice, maškarní ples, škola v přírodě, lyžařský kurz atp.

Peer programy

Princip peer programů spočívá v aktivním zapojení předem připravených dobrovolníků – vrstevníků, se kterými se mohou děti ztotožnit. Peer dobrovolníci dětem ukazují na svém příkladu, jak mohou trávit volný čas, jak a proč odmítat drogy. Celý interaktivní program je prováděn v době vyučování, děti jsou aktivně zapojovány do činností ve skupinách, kdy mají za úkol (Nešpor – Csémy – Pernicová, 1996):

- společně vymyslet důvody, proč být zdravý a nebrat drogy
- společně sepsat co nejvíce lepších možností než je kouření, pití alkoholu atd., jak nejlépe zahnat nudu
- učí se jak odmítat drogy (peer dobrovolníci to názorně předvádí)
- na závěr debatují o vhodnosti reklam na alkohol a tabák, vytvářejí vlastní reklamy na zdravý způsob života, pokládají dotazy dobrovolníkům. Když zbude čas, dělá se cvičení na rozvoj tvořivosti

2.1.4 Volný čas

Volný čas lze vymezit jako dobu, kdy nemáme povinnosti ani se nemusíme věnovat ostatním nezbytným činnostem (péče o děti, domácnost, osobní hygiena). Volný čas vyplňujeme podle našeho přání činnostmi, které děláme rádi, a uspokojují nás – např. odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti a další vzdělávání (Pávková a kolektiv, 2008).

Nejdůležitější je si nejprve vytvořit hodnotový žebříček, který zahrnuje jak povinnosti, tak volný čas. Každý jedinec si ho musí uspořádat sám, dětem by měli pomoci rodiče. Nesmí se zapomenout, že volný čas by se neměl ani podceňovat, ani přeceňovat, ale měl by být v rovnováze s povinnostmi – obě tyto oblasti by měly mít v životě jedince své místo, protože jsou pro život stejně významné (Pávková a kolektiv, 2008).

U dospělých je trávení volna záležitost osobní schopnosti zorganizovat svůj čas. U dětí je to ale záležitost rodiny, jak jim volný čas zorganizuje. Pokud se podíváme na vrstevníky například z jedné třídy ZŠ, můžeme si všimnout značných rozdílů – zatímco jedno dítě má každý den jiný zájmový kroužek, druhé se věnuje pouze jednomu (ale až příliš intenzivně) a třetí nemá ani jednu aktivitu, které by se věnovalo. Výběr volnočasových aktivit pro děti je také součástí jejich zdravého životního stylu, protože v něm rozvíjí všechny stránky osobnosti (Veselá, 1997). Právě proto by se měl volný čas dětí koncipovat mnohostranně. Dítě si samo postupně během dospívání vytvoří vlastní žebříček zájmů. Často se zaměří na jednu aktivitu, která je pro něj nejlákavější a nejdůležitější a může se dále stát životním vodítkem. Pokud rodiče nejsou schopni zajistit veškeré mnohostranné aktivity sami,

at' už z jakéhokoli důvodu, existuje mnoho organizací a zájmových kroužků, které rozvoj dětí po různých stránkách nabízejí a se kterými by měli rodiče i školy spolupracovat.

Podle Veselé (1997) má volný čas velký význam nejen po pozitivní stránce, ale i po té negativní – může vést ke stagnaci vývoje osobnosti či ke členství v antisociálně zaměřených skupinách – v případě, že je volný čas nenaplněný a jedinec se nudí, nevěnuje se žádné zajímavé a hodnotné činnosti. Veselá (1997) uvádí i další problémy volného času dětí a mládeže, které spolu navzájem souvisí. Jsou to široké, ale povrchní zájmy nebo naopak jednostrannost ve volbě činností, dále poměr mezi přáním dítěte se něčemu věnovat a skutečností. Také trend ustupovat od aktivních forem náplně volného času k pasivním (např. fotbal X televizní přenos, hra na hudební nástroj X poslech CD, MP3) není pro dítě přínosný.

Důležitou roli ve volném čase sehrává motivace. Jedním z největších motivačních aspektů je sociální kontakt a družnost, sounáležitost. Jak uvádí Vážanský a Smékal, ve volném čase se klade důraz především na motiv orientace jedince na bližního. *„Takový obrat k lidem, humánní pojetí přístupu, se pokládá za bazální potřebu; její neuspokojení může dokonce vést k izolaci i zvýšenému výskytu psychických poruch.“*²³

S motivací také souvisí vzor, který děti vidí v životě svých rodičů. Jak jsem již zmiňovala výše, děti kopírují životní styl, chování, zlozvyky atd. od rodičů, kteří, i když se případně snaží děti vést jiným směrem, učí děti hlavně a především svým příkladem. Jde-li tedy o rodiče, kteří celý týden ve volném čase sedí u televize, včetně víkendů, těžko dítě přesvědčí, že je dobré trávit čas sportem nebo jinými aktivitami. Dítě se poté cítí k aktivitám nucené, a tak se mu činnosti tím více zprotiví. Kromě pozitivního přístupu rodičů k volnému času dětí je důležitá jejich ochota trávit určitou část svého volného času s dítětem a jeho zájmy, stejně tak ochota přispívat na aktivity dítěte často nemalou finanční částkou.

Vážanský a Smékal (1995, s.39.) dále uvádí, že je třeba vzít v úvahu, že v průměru je 60% volného času utvářeno v prostředí vlastního bytu a také skutečnost, že 20% volného času je ovlivněno prostředím bydliště. Znovu se tak dostáváme k rodině/vychovatelům dítěte – záleží především na nich, co dítěti poskytnou a umožní. Bohužel, v praxi se setkáváme s mnoha případy, kdy děti mají v domácím prostředí nedostatek podnětů a aktivita ze strany vychovatelů je natolik minimální, že se ani do podnětného prostředí nedostanou. Například při mé odborné praxi na OSPOD jsem se setkala s množstvím právě takových případů – nejen že sociální byty, ve kterých klienti úřadu bydlí, jsou naprosto holé, minimálně zařízené, bez dětských hraček, ale rodiče s dětmi ani nechodí na procházky ven nebo na dětské hřiště, které

²³ VÁŽANSKÝ, Mojmir – SMÉKAL, Vladimír: *Základy pedagogiky volného času*. Brno 1995. s. 33.

je de facto před vchodem – netvrdím, že návštěvou hřišť by se vše napravilo, ale dětem by jen jedna taková návštěva prospěla nejen fyzicky a psychicky, možná také ale sociálně, což většinou nejvíce potřebují. Nicméně, kromě rodičů a vychovatelů má na podobě volného času velký podíl společnost, místní komunita, úřad i politicky angažovaní občané v dané oblasti. Jaké možnosti nabízejí jednotlivé kraje, města a městské části, je velmi důležitý faktor. Budu se mu částečně věnovat v praktické části této práce.

Přátelé, skupiny dětí a mládeže

Dítě je ovlivňováno vším, co má kolem sebe, proto je důležité, aby mu rodiče mimo jiné vybírali také vhodné kamarády. V pozdějším věku se již dítě, pubescent nebo adolescent dokáže rozhodnout sám, s kým se chce vídat, přesto by měli rodiče chtít poznat přátele svých dětí (Illes, 2002, s. 45.).

Nikdy by nemělo docházet k tomu, aby jednotlivec byl kamarády nucen dělat něco, co je proti jeho vůli nebo svědomí, v tom případě totiž nejde o přátelství, ale o manipulaci, využívání nebo šikanu. Ideální jsou party, kde se každý její člen cítí mezi ostatními dobře a kde vládne vzájemné porozumění a společné zájmy, zdravý způsob života.

Mimoškolní prostředí, organizace pro volný čas, místní společenství

Mimoškolní, volnočasové prostředí je další možností výchovy mladého člověka. Zde se lidé učí nejen nejrůznějším dovednostem a schopnostem, ale také formují svou morálku, postoje a názory. Volnočasové aktivity by měly být postaveny na dobrovolnosti. Měly by přinášet pocit uspokojení, měly by být místem, kde se člověk může realizovat a kde se cítí dobře. Dalšími funkcemi, které volný čas plní, jsou zdraví a sociální sounáležitost. „*Součástí sociální funkce výchovy mimo vyučování je i nácvik komunikativních dovedností, rozvoj sociálních kompetencí a seznamování se s pravidly společenského chování.*“²⁴

Díky různým aktivitám během dne či během týdne si člověk pěstuje zdravý životní styl, rozvíjí se po všech stránkách – proto by měly být pestré, rozdílného charakteru (umění x sport), měly by být pro dospívajícího atraktivní a měly by ho bavit.

Samozřejmě v každé lokalitě je nabídka organizací a aktivit omezená nebo ovlivněná místními podmínkami. Například v hlavním městě najdeme téměř všechny možné aktivity, jak sportovní, tak umělecky zaměřené atd. Naproti tomu v menších městech nebo vesnicích jsou často omezené možnosti (ve smyslu pestré nabídky). Pak je otázkou peněz, vůle a

²⁴ PÁVKOVÁ, Jiřina a kolektiv: *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 2008. s. 41

přesvědčení, zda za jinou aktivitou dojíždět. V případě špatné finanční situace rodiny je opět v hlavním městě a některých velkoměstech situace lepší než na venkově – je zde několik organizací, které poskytují volnočasové aktivity zdarma. Na vesnicích a v menších městech se s takovými téměř nesetkáme.

Seznam některých organizací poskytujících volnočasové aktivity:

- **Junák** – svaz skautů a skautek (www.skaut.cz)
- **Pionýr** – sdružení dětí, mládeže a dospělých (www.pionyr.cz)
- **Ymca** – Křesťanské sdružení mladých lidí (www.ymca.cz)
- **Sokol** – tradiční občanské sdružení se všestranným zaměřením (www.sokol-cos.cz)
- **Salesiáni Dona Boska** – řeholní společnost zaměřená na mládež (www.sdb.cz)
- **DDM** – Domy dětí a mládeže (www.ddmpraha.cz, www.ulita.cz, www.ddmcb.cz, www.ddmolomouc.cz, www.ddmul.cz, www.ddmmost.cz)

DDM zpravidla poskytují více zájmových aktivit různého charakteru pro děti předškolní, školní i pro dospělé. Najdeme je v každém větším městě. Všechny domy dětí a mládeže mají podobnou nabídku, pro ilustraci jsem použila nabídku DDM hl. m. Praha:²⁵

- pravidelnou zájmovou činnost (sportovní, výtvarné, hudební, dramatické aktivity)
- velké množství akcí pro veřejnost – divadelní, pěvecká či taneční vystoupení a přehlídky, dny otevřených dveří atp.
- oborové soutěže ať již vyhlašované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, nebo soutěže vlastní
- výukové a vzdělávací programy a kurzy
- odborně zaměřené exkurze a specializované výstavy zaměřené na širokou veřejnost
- ve svých otevřených klubech zázemí pro činnost neorganizované mládeže
- letní a zimní prázdninové tábory, odborně specializovaná soustředění (lyžařská, sportovní, turistická atd.), víkendové akce a příměstské tábory

2.1.5 Společnost

Společnost jako taková a její chod určující vláda by měla stanovit taková pravidla, která by byla společnosti přínosem. Například striktní zákaz drog, a ne jejich legalizaci (mnozí odborníci se ale na pozitivních a negativních dopadech těchto dvou odlišných možností neshodují). Stát by se měl intenzivně věnovat problematice prevence, například prevencí závislosti na návykových látkách – zejména alkoholu a tabáku jakožto legálních a pro mládež nejdostupnějších drog. Měl by zajistit širokou prevenci ve společnosti:

²⁵ Dostupné z www.ddmpraha.cz

- Snažit se co nejvíce ztížit dostupnost drog. Zákaz prodeje osobám mladším osmnácti let pro mnohé dospívající překážkou není, proto je třeba postavit mezi rizikové jedince a drogy vyšší překážky, např. vyšší cenu – velmi jednoduché a zároveň účinné řešení (Nešpor – Dvořák, 1998). To s sebou nese samozřejmě riziko velké nespokojenosti možná většiny české společnosti (právě to ale bohužel svědčí o zdejší velké míře pozitivního vztahu k těmto legálním drogám a závislosti na nich).
- Co nejvíce snížit poptávku po návykových látkách (Nešpor, Dvořák, 1998), aby o ně ideálně nebyl mezi mladými lidmi vůbec zájem. Poměrně úspěšné jsou v tomto peer programy (viz kap. 2.1.3) prováděné na školách
- Časově omezit (ideálně zcela zakázat) reklamy na návykové látky. Skupinou, kterou reklama nejvíce ohrožuje, jsou právě děti a dospívající.
- Podporovat prevenci v rodině a ve škole (interaktivní a soustavné programy)²⁶

Kromě prevence závislosti na návykových látkách by se měl stát samozřejmě zajímat o všechny oblasti týkající se lidí a zejména dětí. Měl by tedy dohlédnout na bezpečnost, dostupné zdravotnické služby, udržování nezávadného prostředí, možnosti trávení volného času – budovat hřiště, parky a podporovat organizace nabízející aktivity a pořádací akce.

---

²⁶ SEMIGINOVSKÝ, Bohdan a kol.: *Abeceda bariéry proti sociálně patologickým jevům u žáků základních škol*. Liberec 2005. s. 53

2.2 Sekundární prevence

Jak nejlépe pomůžeme dítěti, které už má problémy? Například s návykovými látkami, protože jeden nebo oba rodiče jsou závislí (např. na alkoholu)? Nejprve je nutné začít právě u rodičů, přimět je, aby podstoupili nějakou formu léčby, a aktivně tak řešili svůj problém (Nešpor – Dvořák, 1998); tak budou vzorným příkladem pro své dítě, které bude poté na svou situaci nahlížet jinak. Toto je typický příklad pro sanaci rodiny nebo pro řešení problému s odborníky (poradny). V sekundární prevenci by se ideálně mělo vždy začít s rodinou, to ale v mnoha případech není možné – buďto absencí rodičů (rizikovou mládeží jsou nejvíce děti z ústavní výchovy) nebo tím, že někteří rodiče svou vinu nechtějí přiznat, neuvědomují si ji a nepřipustí, že mají sami nějaký problém. Neznamená to ale, že je náprava zcela ztracena, jen jsou ztížené podmínky. Pro takové případy existují různá sdružení, střediska nebo kluby, které jsou otevřené právě dětem v obtížných životních situacích.

2.2.1 Sanace rodiny

„Základním principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině.“²⁷ Sanace rodiny je systematická odborná, tj. zdravotní a psychosociální pomoc rodině. Například zajištění bydlení, zdravotní péče a práce dospělým rodinným příslušníkům. „Cílem sanace rodiny je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku. Konkrétně se jedná o činnosti směřující k odvrácení možnosti odebrání dítěte mimo rodinu, k realizaci kontaktů dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění nebo k umožnění jeho bezpečného návratu zpět domů.“²⁸

K nápravě rodiny je zapotřebí sestavit multidisciplinární tým složený z pracovníka OSPOD, pracovníka CSR (centrum pro sanaci rodiny), pracovníka zařízení ústavní výchovy a případně dalších odborníků pracujících s dítětem nebo rodinou – psychologa, soudce, lékaře, učitele, speciálního pedagoga. Pro úspěšnou sanaci rodiny je důležitá zejména spolupráce, akceptace a partnerský přístup mezi členy týmu.

Sanace rodiny probíhá ve dvou rovinách – formální a obsahové. Začíná se tou formální, kdy jde zejména o zabezpečení života členů rodiny a teprve poté, co se situace rodiny stabilizuje, se zaměří na obsahovou stránku rodičovství – vztah rodičů a dětí, výchovu.

²⁷ BECHYŇOVÁ, Věra – KONVIČKOVÁ, Marta: *Sanace rodiny*. Praha 2008. s. 18.

²⁸ Tamtéž

Podle výsledků práce Bechyňové a Konvičkové (2008) za posledních deset let (STŘEP – české centrum pro sanaci rodiny) vede sanace rodiny ke snížení počtu dětí v ústavech nebo alespoň ke zkracování doby jejich pobytu v zařízeních.

2.2.2 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahové kluby jsou většinou určené pro mládež mezi 12 a 21 lety. V otevírací době jsou v klubu neustále přítomní sociální pracovníci, kteří s příchozími komunikují. *„Nízkoprahové kluby jsou pro dospívající zázemím, možností scházet se s vrstevníky a místem pro vlastní aktivity. Také jsou místem, kde mohou bezplatně vyhledat radu a pomoc.“*²⁹ Zpravidla jsou kluby otevřené všem, kteří jsou ochotni dodržovat pár základních pravidel klubu. Mezi ně vždy patří vzájemná tolerance, respektování pracovníka, žádné násilí, nepožívání alkoholu, cigaret a jiných drog v klubu, zákaz vstupu pod vlivem jakýchkoli drog.

Kromě poradenství a poskytnutí prostor a vybavení pořádají kluby různé akce pro klienty a často i veřejnost – jednodenní workshopy, setkání, festivaly, tvůrčí dílny, koncerty, soutěže nebo i vícedenní výlety.

2.2.3 Seznam některých center a poraden

- Pedagogicko-psychologická poradna – PPP
- Dětská a dorostová psychiatrie
- Linka důvěry
- Centrum krizové intervence
- Drop In

2.3 Terciární prevence

Smyslem terciární prevence je mírnit následky patologického chování.

- Léčba – ambulantní, ústavní (např. Psychiatrická Léčebna Bohnice)
- Probační služba (občanská sdružení, městský úřad)
- Centra následné péče (např. Drop In)

²⁹ Dostupné z www.proximasociale.cz

PRAKTICKÁ ČÁST

3. PRAKTICKÁ ČÁST

V teoretické části této práce jsem se zabývala sociálně patologickými jevy, které se objevují u dětí a mládeže a možnostmi primární prevence.

Praktická část je zaměřena na život, postoje a názory dětí zejména na problematiku volného času a možnosti prevence. Zaměřila jsem se na děti z určité části Prahy – Jižního Města, proto jsem do praktické části zahrнула také údaje o této lokalitě.

3.1 Výzkumné šetření

3.1.1 Volba vzorku

Respondenty mého výzkumu byli mladí lidé ve věku 12 – 16 let, kteří žijí v městské části Praha 11 – Jižní Město – a každý navštěvuje jinou ZŠ, abych měla co nejrozmanitější informace o školách (výjimka je u Zuzany a Anety, ty chodí na stejnou školu – ZŠ praktickou, navštěvují akorát každá jiný ročník). 4 dotazované jsem kontaktovala skrze nízkoprahové kluby Jižní Pól a Ymkárium. 5 dotazovaných jsem kontaktovala skrze osobní známost. Tuto věkovou kategorii jsem zvolila proto, že to je období prvního kontaktu s návykovými látkami a také proto, že děti si v tomto období již tvoří vlastní názory.

Stručná charakteristika respondentů, jejichž jména jsou záměrně smyšlená, aby se plně zachovala jejich anonymita:

Marek (15 let) je na svůj věk poměrně vyspělý, je komunikativní a působí velmi sebevědomě, za svými názory si stojí. Chodí do 9. Třídy ZŠ, ve studiu bude pokračovat na gymnáziu, kde splnil přijímací řízení.

Tadeáš (16 let) je chytrý a přemýšlivý, je poznat, že hodně vnímá svět kolem sebe. Má jasné životní hodnoty, za kterými si stojí a dokáže je obhájit, i když si sám sebou není jistý a hledá se. Nyní chodí na školu mimo JM, ale dříve zde ZŠ navštěvoval – přestoupil kvůli vyskytující se šikaně a celkově špatné atmosféře ve škole.

Filip (14 let) působí velmi slušně, skoro staromódně, vzhledem k jeho věku až nepřiměřeně, ale komunikace s ním je příjemná. Je poznat, že je bystrý a sečtělý, zná mnoho pojmů a nad mnoha věcmi se zamýšlí a vytváří si vlastní názor. Nyní navštěvuje 8. třídu ZŠ, ale už má naplánované gymnázium i vysokou školu.

Oto (14 let) je přátelský, ale sám sebou nejistý. Působí trochu osaměle, jakoby se mu nedařilo zapadnout do nějaké party – o kamarádech mluví minimálně nebo se tomu vyhýbá. Navštěvuje 8. ročník výběrové třídy fakultní školy Univerzity Karlovy v Praze

Hynek (15 let) je chytrý a pragmatický, bere věci tak, jak přijdou a když se o něco zajímá, jde si za svým. Chodí na osmileté gymnázium do ročníku srovnatelného s 9. třídou ZŠ.

Zuzana (13 let) působí vyrovnaně a spokojeně. Není příliš chytrá, ale mezi dětmi na praktické škole, kam chodí, určitě vyniká v dobrém slova smyslu. Zná hodně lidí a má přehled o tom, co se na JM děje.

Aneta (12 let) je společenská a přátelská, dobře navazuje kontakt, ale není moc bystrá, často nechápe jednoduché otázky a nedokáže uvažovat nad jejich smyslem a souvislostmi. Navštěvuje základní školu praktickou.

Jirka (13 let) působí uzavřeně a osaměle, mám dojem, že si špatně hledá kamarády. Je pomalejší a nerad mluví o vlastním názoru, často přitakává i na odlišná tvrzení. Nechce se nad otázkami hlouběji zamýšlet. Navštěvuje 6. třídu ZŠ.

Karel (15 let) je odtažitý a nepříliš komunikativní, nepřímo dává najevo svůj nezájem o věci, kterými se zabývat nechce, jako např. náš rozhovor. Má jasně vyhraněné zájmy a postoje. Chodí do 9. třídy ZŠ.

3.1.2 Sběr dat

Výzkum byl realizován metodou osobního strukturovaného rozhovoru. Rozhovory byly zaznamenávány na diktafon, v některých případech formou psaných poznámek.

Informace ohledně prostředí, společenských akcí a možností využití volného času v lokalitě Jižního Města jsem získala z oficiálních internetových stránek MČ Prahy 11, z pravidelného měsíčníku Prahy 11 – Klíč, vlastním průzkumem terénu a kontaktováním OSPOD a policie ČR.

3.2 Analýza dat: Praha 11 – Jižní Město

3.2.1 Základní údaje k 31.12.2010

Praha 11 – Jižní město má rozlohu 979ha pro 78 575 obyvatel. Z toho děti a mládež³⁰:

0 – 4 let	4 215	tzn. 6,1% z celé Prahy (68 779)
5 – 9 let	3 028	tzn. 5,9% z celé Prahy (50 860)
10 – 14 let	2 311	tzn. 5,5% z celé Prahy (41 665)
15 – 19 let	3 070	tzn. 5,6% z celé Prahy (54 584)
Celkem děti a mládeže.....	12 624	tzn. 5,8% z celé Prahy (215 888)

3.2.2 Dispozice Jižního města

Školy – zájmové kroužky a další aktivity

V Městské části Praha 11 je celkem 12 základních škol. Na každé škole je nabízena vždy alespoň jedna sportovní aktivita, většinou ale více. Na většině škol jsou také zájmové aktivity zaměřené uměleckým směrem – hudebně a výtvarně, méně často dramaticky. Mezi další, skoro všemi školami nabízené aktivity, patří různé dovednostní a vzdělávací kroužky (zejména jazyky). Školy disponují prostory s velkým potenciálem, a proto je často využívají další organizace k zájmové činnosti – nejčastěji tělocvičny a hřiště na sportovní kroužky, třídy jako klubovny a zázemí nespportovních aktivit.

Akce MČ pro veřejnost

- 11 dnů Prahy 11 (oslava „narozenin“ Jižního Města, každý den z 11 jsou pořádány akce se zaměřením na různé cílové skupiny: děti, důchodci, rodiny s dětmi atd.)
- Kulturní a sportovní akce pořádané různými subjekty, za podpory Prahy 11, viz níže

³⁰ <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/krajp/104003-11-xa>

Počet organizací zajišťující volnočasové aktivity a akce pro veřejnost³¹

Kulturní zařízení:	3
DDM:	1
NZDM:	2
Komunitní centrum:	1
Sportovní a turistické subjekty:	54
Kulturně a umělecky zaměřené subjekty:	27
Základní umělecká škola:	1

Dětská hřiště

Na serveru Prahy 11³² je evidováno 65 dětských hřišť. Nejsou zde ale počítána další dostupná a velmi frekventovaná hřiště např. v Milíčovském lese a v přilehlém (nespadá již pod správu Prahy 11, ale má hodně návštěvníků právě z této MČ) Hostivařském lesoparku. Na jedno dětské hřiště tedy průměrně připadá cca 82 dětí ve věku 5 – 14 let, což se může jevit jako příliš velký počet dětí, nicméně většina mnou dotazovaných dětí si myslí, že je na Jižním Městě dětských hřišť dostatek a také z vlastního průzkumu terénu můžu konstatovat, že hřiště jsou „přeplněna“ jen výjimečně.

Veřejné sportovní prostory a hřiště

- 18 volně přístupných, zrekonstruovaných sportovních hřišť (stav k 11. 11. 2010), u dalších 9 je rekonstrukce v plánu.³³
- 7 cyklostezek / cyklotras (cyklomapa aktualizovaná v červnu 2010)³⁴
- Park u Chodovské tvrze (okruh pro inline brusle a kolo, odpočinková zóna, dětské hřiště, venkovní posilovna, discgolf, minigolf)
- Centrální park (cyklostezka, dětské hřiště, sportovní hřiště, v zimě zasněžování – sáňkování, hřiště na petanque)
- Milíčovský les (dětská hřiště, cyklostezka)
- V těsné blízkosti Jižního města také Hostivařský lesopark (vodní nádrž, dětská hřiště, cyklostezky, minizoo)

³¹ <http://www.praha11.cz/cs/kultura-a-sport/>

³² <http://praha11.cz/cs/jizni-mesto-v-kostce/poznavame-zblizka/detska-hriste.html>

³³ <http://praha11.cz/cs/zivotni-prostredi/verejna-zelen/optimalizace-poctu-verejne-pristupnych-sportovist-na-uzemi-mc-praha-11.html>

³⁴ <http://praha11.cz/cs/jizni-mesto/jiznim-mestem-na-kole/cyklotrasy-a-cyklostezky-na-jm/>

3.2.3 Kriminalita a rizikovost dětí a mládeže na Jižním městě

Na celém území hlavního města Prahy bylo v r. 2010³⁵ evidováno celkem 385 kriminálních skutků spáchaných dětmi a mládeží, z toho:

115 ..... dětmi 1 – 14 let

270 ..... mladistvými 15 – 17 let

Za rok 2011³⁶ to bylo celkově již 484 kriminálních skutků, z toho:

140 ..... dětmi 1 – 14 let

344 ..... mladistvými 15 – 17 let

Z těchto údajů můžeme také pozorovat, že kriminalita mládeže na území Prahy roste. Vedoucí místního oddělení policie Jižní Město udává, že kriminalita dětí a mladistvých na JM tvoří přibližně 10% kriminality (dětí a mladistvých) v Praze. Vzhledem k tomu, že na jižním městě žije 5,8% dětí a mládeže z celé Prahy, můžeme tvrdit, že je v této městské části kriminalita oproti celé Praze nadprůměrná.³⁷

Na OSPOD Prahy 11 je evidováno přibližně 150 dětí, které jsou nějakým způsobem sociálně ohrožené nebo už u nich byly pozorovány sociálně patologické jevy. Tento počet činí necelé 1% (0,84%) ze všech dětí žijících na JM (v r. 2010 to bylo 12 624), proto bych tuto hodnotu pokládala za poměrně pozitivní informaci.

³⁵ <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2010.aspx>

³⁶ <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2011.aspx>

³⁷ fakt, že statistiky ČSÚ uvádějí počty obyvatel v rozmezí do 19 let věku a neshodují se tak se statistikami policie ČR, kde se uvádí kriminalita do 17 let věku, se mi zdá pro účely této práce zanedbatelný.

3.3 Analýza dat: rozhovory s respondenty

Otázky, na které jsem se ptala, jsem zařadila do tematických skupin, kterým se budu postupně věnovat na základě výpovědí jednotlivých respondentů. Chci zjistit názory dětí z různých škol, s rozdílnými volnočasovými aktivitami najít jak společné, tak protichůdné rysy a názory.

3.3.1 Osobní situace jednotlivců týkající se jejich volného času

Otázky:

1. *Co sám děláš ve svém volném čase / co bys chtěl dělat?*
2. *Jakou roli hrají rodiče ve tvém volném čase? Podporují tě?*
3. *Co je nejdůležitější, co tě nejvíc baví / láká na činnosti ve volném čase, co ti to přináší?*

Marek:

1. Marek chodí do jediného pravidelného kroužku – cyklo-turistického, s kamarády hraje každý týden fotbal a chodí na squash. Přemýšlí o kroužku bojových sportů, ale prý nemá čas kvůli škole.
2. Rodiče ho podporují, hlavně ve sportech.
3. Marek se sportem hlavně odreaguje, vnitřně ho uspokojuje výdej energie. Největší roli v jeho aktivitách hraje kolektiv a kamarádi, dle jeho slov by se aktivitám sám asi nevěnoval.

Tadeáš:

1. Tadeáš se aktivně věnuje různým sportům – jízdě na kole, Freestyle lyžování. Dříve se věnoval závodnímu rychlobruslení, ale po roční pauze kvůli mononukleóze se už k závodění nevrátil a nyní by si přál začít s Freestyle a street bruslením. Kromě dřívějšího bruslení za klub se všemu věnuje pouze z vlastní iniciativy, není členem žádného klubu ani nechodí do žádného kroužku. Nemá tak pravidelný režim, ale říká, že se sportům věnuje docela často, každý týden.
2. Jeho rodiče ho ve sportech hodně podporují, ale bojí se o něj při jeho Freestyle aktivitách a byli by radši, kdyby se věnoval bezpečnějším sportům. Sami rodiče jsou aktivní, jezdí např. na kolo a chtějí, aby Tadeáš jezdil s nimi, i když jemu se zrovna nechce.
3. Na třetí otázku okamžitě odpověděl „fyzičku a sílu“ a až teprve poté „radost a uspokojení.“ Tadeáš se snaží najít další lidi, se kterými by se svým aktivitám mohl věnovat, ale v jeho okruhu známých je většinou neúspěšný, říká, že takových je málo a to nejen na adrenalinové sporty, ale i cyklistiku. Nicméně to pro něj není překážka, sportům se věnuje protože chce sám, ostatní pro něj nejsou důležití, určující. S partou ze školy, do které patří, nedělají nic smysluplného, většinou jdou do „Mekáče“ a tím to končí, to ho nebaví.

Filip:

1. Filip pravidelně navštěvuje dva kroužky, jeden cyklisticko – turistický a druhý bez konkrétního zaměření – určující je spíše počasí, když je hezky, tráví čas venku, když ne, jsou v klubovně. Hrají deskové a společenské hry. Oba kroužky pořádají víkendové výlety, kam Filip jezdí. Svůj další volný čas Filip tráví někdy s kamarádem venku, ale většinou je prý doma. Když se nemusí učit, hraje hry na PC a dívá se na oblíbené seriály. Chtěl by se naučit hrát na klavír, ale chce s tím začít až později, sám neví, proč to chce odkládat, ale také zmínil, že mít klávesy nebo piano je drahé. S tím, co teď dělá je spokojený a momentálně by nic neměnil.
2. Filip žije jen s matkou, která ho hodně podporuje, rád si s ní povídá, protože mu naslouchá, za což je vděčný, protože si sám uvědomuje, že má dost práce a poslouchat ho „nemusí.“
3. Na třetí otázku zmínil jako první, že má na kroužcích kamarády, což je pro něj dost důležité, jak vyplynulo z dalšího hovoru. Baví ho i samotná činnost, kterou kroužky nabízejí, a je rád, že nemusí být doma a že případně pozná nové lidi.

Oto:

1. Pravidelně každý týden chodí na kroužky řezbářství, výtvarné výchovy a cyklo – turistiky, doma hraje hry na PC a X boxu a chodí ven s kamarády. Občas jezdí na koloběžce, učí se na ní skákat a jezdit ve skateparku, ale nevěnuje se tomu plně, nicméně na novou lepší koloběžku si musel našetřit sám. Se vším co dělá je spokojený, nic víc už nechce a nepotřebuje dělat.
2. Rodiče ho ke kroužkům přivedli, ale ohledně jejich podpory se příliš nevyjadřoval, působil na mě najednou odměřeně nebo až zaraženě a začal trochu odvádět řeč, mluvil o tom, že ho kroužky baví.
3. Kroužky, kterým se věnuje, ho uspokojují hlavně svou náplní a samotnou činností, kamarády tam má, ale nejdůležitější je pro něj to, co mu ta činnost přináší. Zmínil se, že by chtěl být architekt a proto se ve výtvarné výchově zaměřuje hlavně na domy

Hynek:

1. Hynek má prý málo volného času hlavně kvůli škole – 3x týdně má odpolední vyučování a doma se také každý den učí a připravuje na následující den. Jinak svůj čas tráví na PC, většinou hrami online s kamarády a také občas jezdí na kole nebo si venku s přáteli zahraje fotbal. Dříve hrál závodně florbal, klub ale zanikl a on už se k hraní nevrátil. Říkal, že zkusil více věcí, ale teď je spokojený s tím, co dělá, ježdění na kole ho baví a stačí mu to.
2. Rodiče ho podporují hlavně v aktivitách venku, neradi ho vidí u PC. Čas společně příliš netráví, jsou prý hodně zaměstnaní, ale alespoň 1x za měsíc jdou spolu do divadla nebo na koncert.
3. Hynek na PC nejvíce baví a láká hlavně to, že se u online her sejde s přáteli, protože to hrají „všichni“ a jinde se ani prý nemají možnost vidět. Oproti tomu má rád jízdu na kole, protože je chvíli „konečně sám“ a odreaguje se.

Zuzana:

1. Zuzana se věnuje sborovému zpěvu a sportovním hrám ve škole, většinu svého volného času tráví v NZDM nebo s partou venku. Baví ji chodit na diskotéky.
2. Rodiče ji podporují, hlavně se sborem. Neřekla nic víc konkrétního, jen vyjádřila, že jsou její rodiče skvělí.
3. Zpěv ve sboru Aneta vnímá hlavně jako sebezdokonalování a tam i na dalších aktivitách vidí jako velké pozitivum dobrou partu.

Aneta:

1. Aneta chodí na kroužky, které nabízí škola – sportovní hry, tanec, pěvecký sbor. Mimo školu chodí na streetdance a navštěvuje NZDM YMCA. S náplní svého volného času je spokojená a nic dalšího nehledá.
2. Rodiče jí v kroužcích podporují, oba jsou prý zaměstnaní a tak jsou rádi, že po škole něco dělá, že se zabaví.
3. Činnosti, které dělá, jí přináší hlavně radost a dobrý pocit. Kamarády tam má, ale nejsou pro ni tak důležití jako činnost samotná, chodila by na kroužky i bez nich.

Jirka:

1. Svůj volný čas tráví doma na PC, chodí do NZDM YMCA nebo je venku s kamarády, kdy dělají „kraviny.“ Dříve navštěvoval kroužek basketbalu a hiphopu, ale s tím přestal. Chtěl by se učit hrát na kytaru, ale zmiňuje, že rodiče nechťejí.
2. Dále jsem se ptala právě na podporu rodičů, kdy mi sdělil, že rodiče po něm požadují lepší výsledky ve škole a teprve poté by ho podporovali v dalších zájmech včetně kytary.
3. Na třetí otázku odpovídal nejistě a tázavě „zábavu“ a poté přitakal, když jsem se optala, zda je pro něj důležitý kolektiv a kamarádi a dodal, že alespoň není doma „zase sám.“

Karel:

1. Nejvíce času tráví s kamarády venku, občas chodí do NZDM. Do žádného kroužku nechodí, protože by ho to nebavilo. Žádný kroužek ani nikdy nenavštěvoval. Baví ho streetart a chodí s kamarády sprejovat, v tom by chtěl pokračovat.
2. Matka, se kterou žije, se ho snaží donutit k učení, ale o kroužky se vůbec nezajímá.
3. Na sprejerství ho baví hlavně parta lidí a „umění“ které vytváří.

Shrnutí:

5/9 dětí navštěvuje organizovaný zájmový kroužek, 8/9 se věnuje konkrétní činnosti, ve které má zálibu, pouze Jirka se ničemu konkrétnímu nevěnuje. 7/9 (7 z 9) dětí má v rodičích podporu, ať už chodí na organizované kroužky nebo se věnují sportu či jiné aktivitě samostatně. Pro 6/9 jsou velmi důležití až určující přátelé a kolektiv.

3.3.2 Škola a jí poskytované zájmové kroužky, preventivní programy

Otázky:

1. *Poskytuje / měla by poskytovat škola nějaké volnočasové aktivity? Myslíš, že je to dobré právě ve škole nebo by činnosti měly nabízet raději jiné organizace?*
2. *Co si myslíš o preventivních informačních besedách a o peer programech? Byla taková beseda i na tvou škole?*

Marek:

1. Markova škola zájmové kroužky poskytuje, hlavně pro první stupeň, pro druhý ne, ale to je podle něj dobře, protože by na druhém stupni už stejně nikdo nechodil. Stejně tak si myslí, že je dobře, že jsou přímo na ZŠ, právě kvůli dětem na prvním stupni – nemusí po škole chodit někam daleko.
2. Jeho škola peer programy přímo s vrstevníky nepořádá, ale pořádá preventivní besedy – ty jsou podle něj přínosné, ale na druhou stranu tvrdil, že účinnost není velká, ale že besedy mají spíše informativní charakter, ne preventivní – zvláště ne pro ty, kteří již např. s kouřením začali. Myslí si, že takové besedy a diskuze, které by vedli, respektive v nich vystupovali vrstevníci, by byly mnohem lepší a přínosnější, protože by byly osobitější.

Tadeáš:

1. Tadeášova bývalá škola kroužky poskytuje, ví jen o dvou sportovních, kam ale nechodil, protože ho zajímalo jiné zaměření. Postesknul si, že např. v Německu jsou na školách běžně kroužky, které více vychází vstříc moderním trendům např. Tadeášovo oblíbené bruslení.
2. Preventivní besedy mají podle Tadeáše význam, ale zejména pro nižší ročníky, nikoli pro vyšší, protože starší žáci 9. třídy se tomu „vysmějí.“ Na jeho škole besedy probíhaly cca 1x za měsíc a vždy je vedl dospělý. Tadeáš si myslí, že kdyby byla beseda vedena vrstevníkem, tak by byla úspěšnější, ale opět jen v nižších ročnících, do 7. třídy.

Filip:

1. Filipova škola nabízí hodně kroužků, ale žádný ho nezaujal. Nicméně si myslí, že je dobře, že škola kroužky nabízí a kdyby ho nějaký zaujal, tak by klidně chodil. Na aktivitách mimo školu je dobré, že nijak nesouvisí s prospěchem a pověstí na škole.
2. Škola pořádá podle něj besedy poměrně často, vždycky je vedou dospělí. Myslí si, že jsou rozhodně přínosem a že jsou účinné i tím, že to není jen výklad, ale i zapojení žáků do diskuze.

Oto:

1. Otova škola kroužky nabízí, ale hlavně pro 1. stupeň a „není to úplně špatné“, ale je lepší, když jsou kroužky mimo školu, protože ve škole není dobré, když kroužky vedou učitelé.
2. Preventivní besedy škola zajišťuje, nejsou „úplně špatné“ a myslí si, že jsou důležité, jeho osobně by beseda od drog odradila.

Hynek:

1. Hynek říká, že přímo jeho škola zájmové kroužky neorganizuje a myslí si, že by to mohlo mít nějaké výhody, např. známé prostředí, ale přesto bylo by lepší, aby zájmové aktivity byly jen mimo školu.
2. Preventivní besedy a diskuze škola organizuje, maximálně 2x do roka, vždy je vede odborník. Častěji být prý ani nemusí, např. zrovna v jeho třídě nemá nikdo sklony k závislostem, kouření atp., takže to není tolik potřeba. Myslí si, že vrstevníka by lépe pochopili, ale lepší je dospělý, který tomu rozumí a ví více.

Zuzana:

1. Její škola kroužky nabízí, myslí si, že je to rozhodně dobře, protože je to nejjednodušší, jak někam chodit a je to hned po škole.
2. Peer programy s vrstevníky škola neorganizuje, ale preventivní besedy s odborníky ano. Zuzana si myslí, že je to přínosné jen pro některé lidi a že by měly být každý měsíc.

Aneta:

1. Anetina škola kroužky nabízí, ale nepochopila, na co se poté ptám – že jsem chtěla vědět, zda by nebylo lepší, aby kroužky byly záležitostí pouze jiných organizací, než je škola.
2. Její škola besedy pořádá asi 1x za měsíc, Aneta si myslí, že to je rozhodně dobře, protože se děti poučí, co by měli a co by neměli dělat. Peer programy s vrstevníky se na škole nerealizují – na jednu stranu mi řekla, že by to bylo dobré, ale vzápětí že by byli lepší dospělí, protože tomu lépe rozumí.

Jirka:

1. Jirka si myslí, že je dobře, že jsou zájmové kroužky nabízené ve škole, protože o tom žáci vědí lépe, než kdyby byly jen jinde.
2. Preventivní besedy škola organizuje, prý jednou ročně, na otázku jestli je to dobře odpovídá „jo, mělo by to být dobře,“ a poté dodává, že někomu, jako je třeba on je to úplně jedno. Myslí si, že je lepší, když tyto preventivní programy vede dospělý, protože se v tom více vyzná a je důvěryhodnější.

Karel:

1. Na škole ví o florbalu a volejbalu, ale tam chodí jen lidi, se kterými se nebaví, takže se mu chodit nechce a navíc by na to asi ani nebyly peníze. Jestli je to ve škole dobré, neví.
2. Besedy na jeho škole probíhají, ale myslí si, že nemají význam, respektive rozhodně ne pro něj. Možná jen pro některé děti, ale ty mladší. Myslí si, že kdyby diskuzi nebo něco podobného vedl vrstevník, tak by ho asi nikdo neposlouchal.

Shrnutí:

7 z 8 škol, které respondenti navštěvují, zájmové aktivity organizují. 4/9 dětí si myslí, že je dobré, aby školy zájmové kroužky poskytovaly, 3/9 si myslí, že by bylo lepší, aby aktivity nabízely jen mimoškolní subjekty.

Všechny školy organizují preventivně-informační besedy na různá témata (alkohol, cigarety, drogy, šikana atd.). 8/9 respondentů si myslí, že jsou přínosné, i když jen případně pro část žáků.

3.3.3 Dispozice místa bydliště

Otázky:

- *Máš ve svém okolí hodně možností, kam jít, co dělat? (škola, hřiště, organizace – kroužky)*

Marek:

Podle Marka by dětských hřišť mohlo být více, sportovních hřišť je dostatek. Organizací poskytující zájmovou činnost moc nezná, protože se o to nezajímá, ale myslí si, že jich je dost, nicméně o nich ví málo lidí a proto třeba nikam nechodí.

Tadeáš:

Dětských hřišť je dostatek, stejně tak sportovních, ale ty jsou většinou nepoužitelné, má na mysli hlavně cyklo a bruslařské stezky, které jsou nově postavené, ale pro své účely nevhodné. Organizací je na JM sice dost, ale mají špatnou propagaci, málo se o nich ví.

Filip:

Hřišť je podle Filipa dostatek, s nabídkou aktivit a prostředím na JM je spokojený.

Oto:

Oto si myslí, že je tu možností hodně, hlavně hřišť, ale bylo by dobré, kdyby přibyly nějaké organizace, protože je lepší vybírat ze širší nabídky. Měla by se zlepšit nabídka aktivit pro žáky 2. stupně.

Hynek:

Množství hřišť je prý dostačující, ale organizací provozujících nějaké aktivity je málo, respektive o nich neví, i přesto, že sám aktivně zájmové kroužky dříve vyhledával.

Zuzana:

Podle Zuzany je na JM dětských hřišť až moc, že se ani všechny nevyužijí. Organizací je taktéž dostatek. Vyjádřila spokojenost s Jižním Městem, je ráda, že tu žije, jen si postěžovala na velké množství hospod.

Aneta:

Aneta je s prostředím spokojená, hřišť je dost a organizací poskytujících zájmové aktivity moc nezná, pouze nízkoprahová zařízení a DDM.

Jirka:

Myslí si, že možností je tu dostatek, ale chybí mu na JM divadla. Hřišť je akorát a nabídka organizací je podle něj taktéž dostačující.

Karel:

Dětských hřišť je na JM podle něj hodně, o sportovní hřiště se moc nezajímá. Čas tráví často i mimo JM, hledají s partou místa na sprejování po celé Praze. Z organizací zná nízkoprahový klub a taky DDM, protože u něj bydlí.

Shrnutí:

8/9 respondentů si myslí, že množství dětských hřišť je dostačující, 7/9 je spokojených i s množstvím sportovních hřišť. Většina respondentů nezná moc organizací, které na JM působí, ale 5/9 si myslí, že jejich počet je dostačující, jen o nich většina dětí neví.

3.3.4 Vlastní názor na problematiku volného času a zájmu dětí o aktivity**Otázky:**

1. *Proč se podle tebe některé děti nevěnují ve volném čase žádné aktivitě?*
2. *Co myslíš, že by pomohlo, aby mělo více dětí větší zájem o sport a další koníčky?*

Marek:

1. Marek si myslí, že není zásadní lenost, ale to, jak je člověk zařazený ve společnosti – pokud je někdo outsider a nemá kamarády, tak nemá s kým hrát např. fotbal atd. Také rodiče prý můžou některé aktivity zakazovat nebo si je nemůžou finančně dovolit.
2. Jak takového člověka namotivovat Marek nevěděl, ale mezi školou, kamarády a rodiči zvolil jako nejdůležitější faktor rodiče.

Tadeáš:

1. Je na 100% přesvědčený, že některé děti nemají aktivity kvůli rodičům, kteří by je k tomu měli vést.
2. K většímu zájmu o zájmové kroužky by přispěla osvěta mezi rodiči – aby věděli, že mimoškolní aktivity jsou důležité, stejně tak osvěta mezi dětmi, co vše je možné dělat, že pro každého se najde individuálně zajímavá činnost.

Filip:

1. Filipa napadlo více důvodů, proč se některé děti ničemu nevěnují, vyjmenoval moc učení, závislost na TV nebo PC a taky to, že člověk nezapadá do nějaké party anebo je samotář a společnost nevyhledává.
2. Podle Filipa by pomohli kamarádi a rodiče, kteří mu můžou pomoci aktivitu vybrat a podporovat v ní. Škola by mohla pomoci alespoň v informování o existenci kroužků.

Oto:

1. Nejspíš proto, že jsou líní a že nemají žádný režim nebo povinnosti, že je rodiče k ničemu nevedou a netrvají na tom, že by měli něco dělat.
2. Větší zájem by mohla vzbudit škola, měla by o aktivitách a organizacích více informovat a také by k aktivitě měli vést rodiče.

Hynek:

1. Jako první věc proč se ničemu nevěnují, ho napadla závislost, ale to poté dál nerozváděl a spíš zamluvil. Leností to podle něj není, spíš celkovým nezájmem o nějaké pravidelné aktivity
2. Nejlepší by podle něj bylo, aby rodiče donutili své dítě, aby si nějakou aktivitu vybralo samo dle svojí libosti a tam pak ale chodilo. Škola má v tomto smyslu malý význam.

Zuzana:

1. Zuzana suverénně odpověděla, že kdo nic nedělá, je líný a rozmazlený a můžou za to jednoznačně rodiče.
2. Mohl by je motivovat nějaký nový zážitek, výlet nebo hra. Konkrétní ale nebyla.

Aneta:

1. Aneta si myslí, že jsou jen líní. Moc takových nezná, jsou podle ní hloupí, protože později se už nic nenaučí.
2. Největší význam mají v tomto směru podle ní asi rodiče. Více se nad věcí zamýšlet nechtěla.

Jirka:

1. To, že se některé děti nevěnují nějaké aktivitě, nevnímá nijak zle, říká, že jsou líní, a nebo se jim jednoduše nechce.
2. Co by pomohlo většímu zájmu o kroužky neví. Rodiče by prý mohli k něčemu donutit, ale to podle něj nemá smysl, protože by se daná věc/ aktivita mohla dítěti tím více zhnusit. Záleží pouze na jednotlivci.

Karel:

1. Karel si myslí, že každý člověk je jiný a všichni nepotřebují někam chodit, každý si najde sám, co mu vyhovuje a je to každého věc. Působil na mě, že se na toto téma nechce bavit, domnívám se, že proto, že na to nemá názor.
2. Podle Karla by pomohlo, kdyby se nabízely zajímavější činnosti. To, na co některé děti chodí, je nezajímavé a podle něj i zbytečné, pokud nejde např. o sportovní tréninky, které směřují k profesionalitě. Tam se ale každý nedostane, protože nemá peníze nebo schopnosti.

Shrnutí:

Podle většiny respondentů jsou v těchto otázkách nejdůležitějším faktorem rodiče, kteří ovlivňují, zda jejich dítě bude chodit na nějaký kroužek a případně na jaký či nikoliv.

Škola nebo kamarádi jsou určující pouze podle 2/9 respondentů. Překvapili mne Filip a Hynek, kteří se nad věcí více zamysleli a uvědomují si, že závislost člověka ovlivňuje i v jeho volném čase.

3.3.5 Situace v okolí respondentů a jejich názor na problematiku kouření

Otázky:

1. *Kouří v tvém okolí hodně dětí / lidí? Hlavně kvůli čemu to dělají? (image, zapadnutí)*
2. *Jaká je podle tebe nejlepší prevence kouření? Jak bys tento problém řešil/a ty?*

Marek:

1. V Markově okolí kouří většina lidí, myslí si, že hlavním důvodem je zapadnutí do party. Někdo kouří jen před partou, ale jinak ne. Sám je nekuřák a snaží se ostatní přimět nekouřit, už se mu to i povedlo u pár lidí, ale je to prý těžké. Mezi jeho známými dospělými také kouří většina, včetně jeho rodičů.
2. Myslí si, že by určitě pomohlo zpřísnění zákonů a dohled nad prodejem cigaret i alkoholu mladistvým a možná i včasné preventivní besedy ve školách. U již kouřících je podle něj nejlepší cesta k přestání skrz kolektiv nebo jednotlivce, rodiče to prý nedokážou příliš ovlivnit.

Tadeáš:

1. V Tadeášově blízkém okolí moc lidí nekouří, ale od vidění jich zná hodně, mezi dospělými ví v rodině jen o jednom člověku. Děti, které v jeho okolí kouří, to nedělají kvůli image, ale spíše kvůli tomu, že jim něco chybí, chtějí se odvázat od problémů a také zapadnout mezi určité lidi, dělat ze sebe starší.
2. Jako vhodnou prevenci kouření Tadeáš zmínil sport a rodičovskou výchovu.

Filip:

1. Podle Filipa kouří hlavně ti, kteří se moc nezajímají o školu a kteří patří mezi partu „lajdáků,“ moc jich v okolí nezná, v rodině kouří jen jeden člověk. Důvod, proč kouří nezná a nechápe to.
2. Přestat kouřit můžou pomoci kamarádi, rodiče – zmínil např. přísný zákaz nebo omezení kapesného, zamezení krádeže cigaret rodičům, kteří kouří. Mohly by pomoci i již zmiňované preventivní a informativní besedy. Přísněji by hlídal také prodej cigaret mladistvým.

Oto:

1. Ve svém blízkém okolí nemá moc vrstevníků, kteří kouří (jeho třída), ale např. z vedlejší třídy je to půlka lidí. Přisuzuje to také tomu, že jeho třída je výběrová, většina lidí se věnuje nějakým aktivitám a „nepoflakuje“ se jen tak venku. Mezi dospělými, které zná, je

asi půlka kuřáků – v tomto okamžiku se opět trochu zdráhal mluvit, možná proto, že jeho otec je kuřák a jemu je to nepříjemné.

2. Jako prevenci zmínil hlavně kontrolu prodeje cigaret mladistvým a preventivní besedy na školách.

Hynek:

1. V jeho blízkém okolí nikdo nekouří, jen pár lidí, které zná od vidění. Myslí si, že kouří hlavně kvůli image. Mezi dospělými, které zná, část kouří, včetně jeho otce. Byl by rád, kdyby přestal, ale sám s tím nic nedokáže udělat. Nikdy kouřit ani nezkoušel a ani prý nebude, protože se mu to hnuší a kouření bere jako zbytečnost, která stojí moc peněz.

2. Prevence by se podle něj měla zlepšit zejména ve škole, má zkušenost, že škola nijak neřeší ani kouření na pozemku školy. Dále by pomohlo zpřísnit kontroly prodeje cigaret mladistvým, protože většinou pro ně není problém cigarety sehnat. Aby děti kuřáci kouřit přestali, měl by se podle něj uplatnit celistvý přístup – ze strany rodičů, školy i vrstevníků.

Zuzana:

1. V jejím okolí kouří skoro každý, jen výjimky ne a to jak mezi vrstevníky, tak mezi dospělými. Nyní trochu lituje, že taky začala, říká, že se to naučila v partě, kde jde jen o „frajeřinu.“

2. Myslí si, že když už někdo začal, tak ho ani rodiče, ani škola nemají šanci donutit nebo přimět přestat, že jediná možnost je skrze kamarády / partu, kde přestane sám kouřit někdo, koho všichni uznávají. Ten pak může motivovat s přestáním i další.

Aneta:

1. Všichni její kamarádi kouří, nemá jediného kamaráda nekuřáka. Všichni prý kouří už dlouho, sama začala kvůli přestupu do nové školy, kde kouřili všichni a tak začala taky. Mezi jejími známými dospělými zná jen babičku s dědou, kteří nekouří, jinak všichni včetně jejích rodičů, kteří ví, že ona kouří také. Už i přemýšlela, že přestane, „ale to prostě nejde.“

2. Nenapadá ji nic, co by působilo preventivně, ani sama nedokázala říct, co by ji od kouření odradilo nyní.

Jírka:

1. Mezi jeho vrstevníky moc lidí nekouří. Myslí si, že ti co kouří, jsou na tom závislí už od první nebo druhé cigarety a pak už nedokážou přestat. Začínají prý kvůli tlaku ostatních, kteří kouří a nekuřícího shazují, že to nedokáže. Mezi dospělými kouří většina. Sám dříve kouřil, přestal kvůli tomu, že to bylo drahé, nechutnalo mu to a proto, že začal chodit na basketbal a tam si uvědomoval, že mu kouření způsobuje handicap.

2. Žádná účinná prevence ho nenapadá, podle něj se musí rozhodnout člověk sám. Je skeptický, v dnešní době prý moc nejde někoho přimět přestat kouřit, zvlášť když kouří rodina.

Karel:

1. On i lidi okolo něj kouří skoro všichni, včetně jeho matky, která o něm ví – sice se jí to nelíbí, ale už se přestala snažit mu to rozmluvit a trestat ho. Myslí si, že lidi začínají ze snahy zapadnout mezi ostatní, ale nevidí na tom nic špatného a nemá ani důvod proč přestat.
2. Myslí si, že zamezit kouření asi nejde, nenapadá ho žádný způsob. Když jsem se ptala, jestli by pomohl sport, tak odvětil, že to stejně baví jen někoho a ty ostatní nemá smysl do toho nutit, protože by to nikam nevedlo.

Shrnutí:

6/9 respondentů jsou nekuřáci, 5/9 má okolo sebe více lidí nekuřáků, 4/9 se pohybuje mezi většinou kuřáků. 7/9 si myslí, že většina dětí začne kouřit kvůli zapadnutí do party.

Jako nejlepší prevenci a zamezení kouření uvádí 4/9 lepší kontrolu prodeje cigaret dětem a mladistvým. Stejně tak 4/9 si myslí, že nejlepší, jak přimět někoho přestat kouřit je skrze kolektiv kamarádů. 3/9 přiřazují velký význam rodičům, škole pouze 1/9.

3.4 Shrnutí výsledků praktické části

Na základě výpovědí všech respondentů můžeme potvrdit, co jsem zmiňovala v teoretické části práce, a sice že rodiče hrají nejdůležitější roli v náplni volného času jejich dětí a nejen to, jsou velmi důležití i v prevenci sociálně patologických jevů.

Podle výpovědí respondentů také můžeme tvrdit, že Praha – Jižní Město, poskytuje dostatek příležitostí k volnočasovým aktivitám a to už od útlého věku – od dětských hřišť, přes hřiště sportovní až po dostačující nabídku organizací poskytujících zájmové kroužky.

8/9 respondentů z různých škol má zkušenost s organizovanou zájmovou činností, ať již aktuální nebo minulou. Z toho můžeme usuzovat, že se na Jižním Městě volnočasové aktivity stávají součástí života většiny dětí, což mimo jiné patří ke zdravému životnímu stylu. Otázkou zůstává, jak docílit trvalého efektu.

Překvapilo mne, že ani jeden respondent nemá zkušenost s peer programy, kde figurují vyškolení vrstevníci i přesto, že jsou tyto programy dnes poměrně populární.

Z rozhovorů také vyplývá, že většina dětí pod 16 let má ve svém okolí vrstevníky, kteří aktivně kouří a strhávají tak k tomu mnohé další. Sami respondenti vědí, že je pro děti snadné cigarety sehnat. Větší zpřísnění sankcí prodeje cigaret dětem a důkladnější kontrola je nejméně složitá a nejlépe realizovatelná část prevence. Proč tedy kouřících dětí a mladistvých přibývá a ne naopak?

Podle statistik o kriminalitě mládeže na území Prahy a na území Jižního Města je evidentní, že kriminalita na JM je oproti Praze nadprůměrná. JM je, jak potvrzují i sami respondenti, prostor, který nabízí mnoho možností využití volného času. V této souvislosti hledám důvody, proč je na JM kriminalita větší i přesto, že se zdá být jako prostředí pro vývoj dětí ideální. Myslím si, že JM je prostor, kde žije mnoho lidí na poměrně malém místě (sídliště, bydlení v paneláku – tzn. cca 20 a více sousedů), což má své specifikum v anonymitě a v nízké sociální kontrole – proto si zde jedinec může prakticky dělat, co chce, aniž by nesl nějaké sociální následky nebo aby se to dozvěděl někdo jemu blízký. Na jednu stranu je tedy JM ideální svými možnostmi a prostředím, na druhou stranu je právě tím výrazným „služebníkem“ kriminality.

ZÁVĚR

Svou bakalářskou práci „Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže a možnosti primární prevence“ jsem pojala jako uvedení do problematiky z aktuálního pohledu. V teoretické části jsem se zabývala sociálně patologickými jevy, které se nejčastěji vyskytují u dnešních dětí a mládeže. Věnovala jsem se také příčinám těchto různých jevů, protože jsou často podobné nebo mají stejný původ. Jednotlivé jevy jsem popsala.

V teoretické části jsem se také zabývala možnostmi především primární prevence, zaměřila jsem se na důležité faktory v životě člověka jako jedince, které ho ovlivňují přímo i nepřímo. Věnovala jsem se zejména rodině – primární skupině, která je ze všech faktorů ovlivňující život dítěte nekompromisně nejpodstatnější. Dále jsem se více věnovala také volnému času, protože to je oblast, kterou může ovlivňovat více stran – rodina, škola, samotné organizace i obec a je taktéž důležitou složkou ve vývoji jedince. Méně intenzivně jsem se zabývala společností, školou a osobností jedince. Jen okrajově jsem zmínila sekundární a terciární prevenci.

V praktické části jsem se snažila najít spojitosti mezi prostředím určité městské části a názory dětí, které v místě žijí. Rozhovory jsem vedla s dětmi různého věku, které navštěvují rozdílné školy na Jižním Městě. Získala jsem od nich zejména jejich názory na volný čas a jeho naplňování jak u nich samotných, tak v jejich okolí. Také jsem zjistila jejich názor na problematiku kouření a na možnosti prevence. Získala jsem také informace o jejich školách – zda se věnují prevenci a také o prostředí JM. Celkově se mi z rozhovorů zdá, že jsou všichni na Jižním Městě spokojeni a nic jim tam nechybí, když mluvíme o prostředí a místních podmínkách a možnostech.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

Litertura:

- [1] BECHYŇOVÁ, Věra – KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny*. 1. vydání. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5
- [2] DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-0139-7
- [3] HAJNÝ, Martin. *O rodičích, dětech a drogách*. 1. vydání. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-0135-9
- [4] ILLES, Tom. *Děti a drogy*. 2. upravené vydání. Praha: ISV, 2002. ISBN 80-85866-50-1
- [5] KRAUS, Blahoslav – Poláčková, Věra. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2
- [6] MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5
- [7] NEŠPOR, Karel – CSÉMY, Ladislav. *Alkohol, drogy a vaše děti*. Praha: Sportpropag, a.s., 1993
- [8] NEŠPOR, Karel – CSÉMY, Ladislav – PERNICOVÁ, Hana. *Jak předcházet problémům s návykovými látkami na základních a středních školách*. Praha: Sportpropag, a.s., 1996
- [9] NEŠPOR, Karel – DVOŘÁK, Václav. *Prevence trestné činnosti související s návykovými látkami*. 1. vydání. Praha: Armex, 1998. ISBN 80-902283-9-9
- [10] PÁVKOVÁ, Jiřina a kolektiv. *Pedagogika volného času*. 3. vydání. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6
- [11] POKORNÝ, Vratislav – TELCOVÁ, Jana – TOMKO, Anton. *Prevence sociálně patologických jevů*. 3. vydání. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r.s., 2003. ISBN 80-86568-04-0
- [12] REICHEL, Jiří: *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6
- [13] SEMIGINOVSKÝ, Bohdan a kolektiv. *Abeceda bariéry proti sociálně patologickým jevům u žáků základních škol*. Liberec: Fórum pro zdraví, Edice prevence, 2005. ISBN 80-239-6998-6
- [14] UNIVERSUM, encyklopedie. 1. vydání. Praha: Odeon, 2002. ISBN 80-207-1117-1
- [15] VÁŽANSKÝ, Mojmír – SMÉKAL, Vladimír. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995. ISBN 80-901737-9-9
- [16] VESELÁ, Jana. *Jak ve volném čase?* 1.díl, 1.vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 1997. ISBN 80-7041-146-5

Internetové zdroje:

- [17] DŮM DĚTÍ A MLÁDEŽE HL.M.PRAHY [online]. 21.4.2011. Dostupné z WWW: <<http://www.ddmpraha.cz/>>
- [18] E-BEZPEČÍ [online]. 16.4.2011. Dostupné z WWW: <<http://www.e-bezpeci.cz/index.php/home>>
- [19] MĚSTSKÁ ČÁST PRAHA 11 [online]. 20.6.2012. dostupné z WWW: <<http://www.praha11.cz/>>
- [20] NÁRODNÍ CENTRUM BEZPEČNĚJŠÍHO INTERNETU [online]. 16.4.2011. Dostupné z WWW: < <http://old-saferinternet.webmagazine.cz/index.asp> >
- [21] POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY [online]. 20.6.2012. dostupné z WWW: <<http://www.policie.cz/>>
- [22] PROXIMA SOCIALE, občanské sdružení [online]. 23.4.2011. Dostupné z WWW: <<http://www.proximasociale.cz/>>